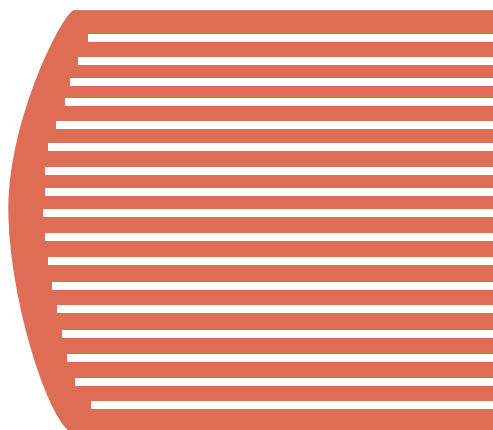
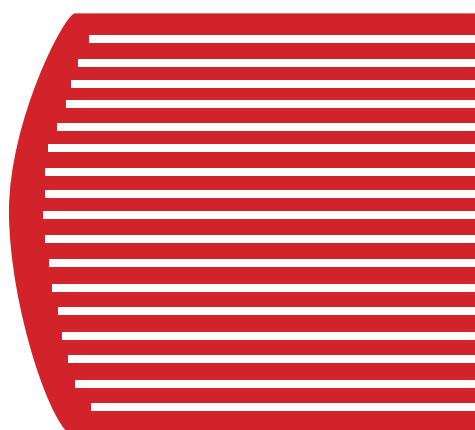
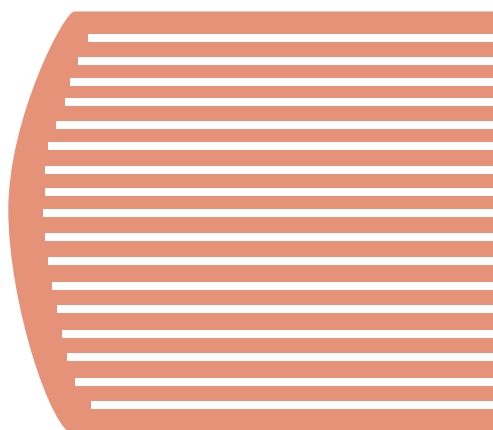

Materiały
pomocnicze
dla
nauczycieli

-CEO-
CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

INSTYTUT KSIĄŻKI
©POLAND

Literacki atlas Polski

Publikacja finansowana ze środków Instytutu Książki w ramach Programu Operacyjnego „Promocja Czytelnictwa” ogłoszonego przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Warszawa 2008

Spis treści

Metoda projektu	2
Wybór tematu	10
Planowanie działań	18
Wstępne zbieranie materiałów	20
Wyprawy do miejsc i ludzi	26
Dokumentacja	32
Prezentacje	40
Ocena pracy uczniów	74
Autor na żądanie	78

Publikacja powstała na podstawie materiałów przygotowanych przez Instytut Książki i Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Dziękujemy panu Marcinowi Skrzypkowi z Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN” w Lublinie za udostępnienie swojego tekstu.

Opracowanie tekstu: Magdalena Dakowska, Katarzyna Grubek

Korekta: Teresa Kruszona

Projekt graficzny i skład: Dorota Grubek

Fotografie: Magdalena Dakowska, Mikołaj Dakowski, Tomasz Dąbrowski, Katarzyna Grubek, Marcel Kwaśniak, Agnieszka Pabis, zbiory CEO

W publikacji wykorzystano zdjęcia ze szkół:

• Szkoła Podstawowa nr 36 w Bydgoszczy • Szkoła Podstawowa nr 53 w Częstochowie • Gimnazjum nr 15 w Częstochowie
• Szkoła Podstawowa w Głobinie • Gimnazjum nr 1 im. Noblistów Polskich w Gołdapi • Szkoła Podstawowa w Jartyporach
• Zespół Szkół nr 1 w Jaśle • Szkoła Podstawowa nr 95 w Krakowie • Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 4 w Krośnie • Zespół
Szkół w Niemcach • Szkoła Podstawowa nr 2 w Nowej Rudzie • Zespół Szkół im. Ignacego Łukasiewicza w Nowej Sarzynie
• Gimnazjum nr 27 z oddziałami integracyjnymi w Poznaniu • Publiczne Gimnazjum nr 13 w Radomiu • Publiczne Gimnazjum
nr 1 w Radomsku • Gimnazjum im. H. Sienkiewicza w Rudawie • Szkoła Podstawowa nr 1 w Szprotawie • Szkoła Podstawowa
we Włodowicach • Gimnazjum nr 27 we Wrocławiu • Liceum Plastyczne im. Bernarda Mirando w Zamościu

Druk: Roband

ISBN: 978-83-892404-6-0

Literacki atlas Polski

to program edukacyjno-wydawniczy skierowany do uczniów i nauczycieli w całej Polsce, realizowany od 2005 roku. Zachęcamy młodych ludzi do poszukiwań literackich tropów w swojej miejscowości, okolicy, regionie.

Tym sposobem na mapie kraju pojawiają się literackie trasy wyznaczone przez uczniów, miejsca, które przywrócili pamięci, sylwetki prozaików i poetów odkryte na nowo. Materiały zebrane przez uczniów znalazły się m.in. w przewodniku literacko-turystycznym „Literacki atlas Polski”, który ukazał się w roku 2007 nakładem wydawnictwa Bezdroża. Powstają inne ciekawe inicjatywy, jak wytyczenie i oznakowanie szlaków literackich w województwach świętokrzyskim i małopolskim.

Celem twórców programu – Instytutu Książki i Centrum Edukacji Obywatelskiej – jest zainteresowanie uczniów tzw. żywą literaturą. Metoda projektu świetnie się tu sprawdza. Pozwala ujrzeć literaturę jako fascynującą przygodę, która wzbogaca osobowość człowieka. Zachęcamy dzieci i młodzież do aktywnej lektury książek, czyli do przejścia od słowa czytanego do słowa mówionego, chociażby podczas spotkań z autorami albo z osobami z kręgu pisarza, poety.

Udział w programie mobilizuje uczniów do twórczego kontaktu z kulturą i z życiem literackim ich regionu. Jest zaproszeniem do działania na rzecz dziedzictwa kulturowego swojej małej ojczyzny. Uczniowie lubią pracę tą metodą, ponieważ mogą wykazać się różnymi umiejętnościami, np. ktoś robi świetne zdjęcia, ktoś inny jest specjalistą od komputerów, ktoś dobrze pisze... Dla każdego znajdzie się zadanie przy realizacji projektu. Ale niewiele by się mogło wydarzyć, gdyby nie nauczyciel, bibliotekarz – opiekun projektu.

I właśnie wam, drodzy nauczyciele, dedykujemy tę publikację i oddajemy w wasze ręce. Przygotowaliśmy ją, aby zachęcić was do zmierzenia się z metodą projektu i z programem, w którym literatura jest na pierwszym miejscu. Przede wszystkim jednak z nadzieją, że wskazówki o tym, jak krok po kroku realizować projekt, pomogą wam w codziennej pracy. Zamieszczamy propozycje ćwiczeń do każdego kroku, przykłady powstałych projektów uczniowskich oraz inspiracje i przegląd tego, co „w literaturze piszczy”.

Czekamy zatem na relacje z projektów zrealizowanych wspólnie z uczniami. Jest jeszcze tyle do odkrycia...

Metoda projektu

Zanim spotkasz się z uczniami i namówisz ich do udziału w programie **Literacki atlas Polski**, przypomnij sobie zasady pracy metodą projektu uznawanej za jedną z najatrakcyjniejszych metod nauczania. Dzięki jej zastosowaniu praca związana z poszukiwaniem śladów literackich w terenie stanie się prawdziwym dialogiem między uczniami a nauczycielem.

Metodą projektu nazywamy zaplanowane i koordynowane przez nauczyciela, a realizowane samodzielnie przez uczniów zadanie albo cykl zadań powiązanych celem i treścią programu nauczania lub programu szkoły.

Pracując w ten sposób, tworzysz sytuację, w której uczniowie zaangażowani w **działania praktyczne** – bazujące na ich zainteresowaniach – zdobywają **wiedzę teoretyczną**, rozwijają zainteresowania, zdobywają i doskonałą umiejętności. Realizacja projektów wymagających od uczniów samodzielnych poszukiwań na temat wybranych wątków literackich w bibliotekach, archiwach i w terenie sprawia, że literatura staje się dla nich konkretem możliwym do zbadania, a jej twórcy – pisarze, poeci – całkiem bliskimi ludźmi, od których można się czegoś nauczyć.

UCZNIOWIE

- » samodzielnie wybierają temat,
- » zbierają potrzebne informacje do wykonania projektu,
- » opracowują je, a następnie prezentują innym.

NAUCZYCIEL

- » inspiruje, motywuje, podsuwa pomysły,
- » koordynuje i wspiera działania,
- » ocenia efekty pracy wspólnie z uczniami.

- Projekt obejmuje wiele różnorodnych działań i realizowany jest przez dłuższy czas.
- Ma charakter interdyscyplinarny, łączy wiedzę z wielu dziedzin, zaciera granice między życiem szkolnym a pozaszkolnym.
- Do konkretnych przedsięwzięć można zaangażować nauczycieli różnych przedmiotów.
- Dobrze zaplanowany i przeprowadzony projekt powinien zostać zaprezentowany szerszemu gronu odbiorców oraz włączać do współpracy rodziców i lokalną społeczność.

TYPY PROJEKTÓW

Projekty badawcze

polegają na zebraniu, opracowaniu i usystematyzowaniu informacji o jakimś zagadnieniu. Rezultatem pracy są różne opracowania, np. album, folder, wywiad, monografia, przewodnik, gra.

Projekty działania lokalnego

polegają na podjęciu jakiegoś działania w swoim środowisku – szkolnym, lokalnym. Rezultaty takiego projektu można zaobserwować w terenie. Może to być: przygotowanie w parku ławeczki poety, renowacja tablicy informacyjnej, zorganizowanie święta ulubionego pisarza, wymiany przeczytanych książek lub akcji czytania młodszymi kolegami.

Nauczanie projektowe wprowadzone zostało w szkołach amerykańskich w początkach XX w. i spopularyzowane w innych krajach, zwłaszcza w Anglii i Danii, gdzie w miejsce tradycyjnego systemu klasowo-lekcyjnego wprowadza się tzw. projekty jako metody nauki i formy pracy młodzieży. W Polsce pierwsze próby nauczania metodą projektów podjęto w 1928 r. Szkoła pracująca metodą projektów ma stać się alternatywą dla dotychczasowego nauczania zorientowanego przede wszystkim na systematyczne i odtwórcze gromadzenie danych.

PRACA METODĄ PROJEKTU

DLA UCZNIÓW

to szansa na:

- » rozwój osobisty (kształtowanie umiejętności społecznych – praca w grupie, podejmowanie decyzji, uczenie samodzielności);
- » stymulowanie rozwoju poznawczego i emocjonalnego ucznia (doskonalenie czytania, pisanie, słuchania, mówienia, twórczego myślenia, samodzielnego uczenia się, rozwiązywania problemów);
- » integrowanie wiedzy i umiejętności z różnych przedmiotów (zbieranie i selekcjonowanie informacji, wykorzystywanie ich w swojej pracy);
- » rozwój indywidualnych zainteresowań, uzdolnień i potrzeb ucznia.

CO TO ZNACZY DOBRY PROJEKT?

Przystępując do pracy, uczniowie powinni otrzymać **dokładną informację (instrukcję)** zawierającą: opis przedsięwzięcia, poszczególne etapy pracy, zasady działania i współpracy. Dobrze jest, jeśli uczniowie uczestniczą w ustalaniu tych zasad. Tym chętniej podejmą się konkretnych zadań.

Niezwykle ważne jest ustalenie **celów pracy nad projektem**. Z jednej strony, nauczyciel musi być świadomy tego, jakie cele edukacyjne przyświecają jego pracy, czego chce uczniów nauczyć i dlaczego. Z drugiej strony, projekt musi mieć jasno sformułowane kierunki działania, choć osiągnięte efekty projektu mogą być często dużym zaskoczeniem dla jego realizatorów.

Projekt jest dobry, jeśli:

- cele ustaliłeś wspólnie z uczniami;
- nawiązałeś do sytuacji znanych uczniom;
- połączyłeś treści edukacyjne z różnych dziedzin;
- postawiłeś na wiedzę, ale i umiejętności uczniów;
- ustaliłeś terminy realizacji całego przedsięwzięcia oraz poszczególnych etapów;
- określiłeś zakres odpowiedzialności i podział zadań;
- jesteś pewien, że wszyscy uczniowie znają temat, cele, metody pracy, terminy, kryteria oceny;
- połączyłeś pracę indywidualną z pracą w zespołach;
- rezultaty pracy zaprezentujecie publicznie.

DLA NAUCZYCIELI

jest okazją do:

- » nawiązania z uczniem lepszego kontaktu,
- » poznania i wykorzystania nowoczesnych metod edukacyjnych, wymiany doświadczeń.

Praca nad projektem to także szansa na zdobycie nowych umiejętności, kontaktu z władzami samorządowymi, organizacjami pozarządowymi, instytucjami kultury, mediami.

ETAPY PRACY NAD PROJEKTEM

1
Przygotowanie projektu

Pierwszy krok należy do nauczyciela. To on, proponując uczniom pracę metodą projektu, powinien zapoznać ich z zasadami tej pracy oraz przedstawić opis sytuacji problemowej, która ma zainicjować, a może nawet sprowokować do samodzielnego zainicjowania działań.

2
Wybór tematu

W zależności od inwencji grupy wybór tematu może przebiegać w różny sposób. Listę tematów do wyboru może przygotować sam nauczyciel, ale równie dobrze mogą przygotować ją uczniowie. Element samodzielnego wyboru i dobrowolność działania są sprawą kluczową. Od tego zależy, czy uczniowie potraktują projekt jako ich własny.

3
Planowanie działań

W realizację tego etapu zaangażowany jest zarówno nauczyciel, jak i uczniowie. Ten krok uważany jest za najtrudniejszy. Tu dokonuje się wyboru obszaru działania, szacuje możliwości grupy, poszukuje sojuszników, przydziela zadania. Powstaje też scenariusz działań, szczegółowa instrukcja dla uczniów, kryteria oceny i prezentacji rezultatów.

4
Działanie

Rola nauczyciela słabnie, w miarę jak uczniowie nabierają samodzielności. Nauczyciel, stojąc z boku, nadal wspiera i dyskretnie kieruje pracami uczniów, udziela wyjaśnień, jest życzliwym doradcą. W ten sposób najlepiej poznaje młodzież, może łatwiej zdiagnozować jej potrzeby, poznać zainteresowania, mocne i słabe strony, dostrzec możliwości i talenty.

5
Prezentacja i ocena projektu

Odpowiedzialność za ten krok powinni przejąć sami uczniowie. Do nich należy ocena zarówno własnej pracy, jak i pracy całej grupy. Na koniec projekt musi zostać zaprezentowany publicznie na forum klasy, szkoły, całej społeczności lokalnej. Nauczyciel może doradzić sposób prezentacji i wspomóc zespół od strony technicznej, a także ocenia projekt według przyjętych wcześniej kryteriów. Ważne, by te kryteria znane były uczniom już od etapu planowania pracy.

Etapy pracy nad projektem składają się z mniejszych kroków

- określenie obszaru tematycznego;
- przygotowanie uczniów do pracy metodą projektu;
- zawarcie kontraktu.

Różne sposoby wyboru tematu:

- nauczyciel opracowuje listę tematów do wyboru dla uczniów;
- uczniowie sami podają konkretne pomysły, dyskutują nad nimi i dokonują wyboru tematu do opracowania.

- zebranie wstępnych informacji;
- przygotowanie planu działań z uwzględnieniem prezentacji;
- opracowanie harmonogramu realizacji projektu;
- podzielenie uczniów na grupy zadaniowe;
- ustalenie kryteriów oceny;
- rozpoznanie sojuszników.

- ustalenie terminów spotkań konsultacyjnych z grupami zadaniowymi;
- systematyczna ocena postępu realizacji projektu (monitoring);
- zbieranie i gromadzenie informacji;
- selekcja i analiza zebranych informacji;
- wyciąganie wniosków i rozwiązywanie problemów;
- prowadzenie działań w projekcie.

- prezentacja projektu;
- ocena efektów, czyli końcowego produktu projektu, przygotowanie sprawozdania z projektu;
- ocena procesu, jaki miał miejsce podczas realizacji projektu;
- samoocena uczniów;
- informacja zwrotna dla wszystkich członków zespołu zadaniowego;
- analiza błędów i wyciągnięcie wniosków na przyszłość.

Choć metoda projektu nie jest niczym nowym we współczesnej szkole, często natrafia na opór zarówno ze strony uczniów, jak i nauczycieli. Praca tą metodą jest trudna, a jej efekty często nieprzewidywalne – wymaga od nauczyciela zmiany dotychczasowych postaw oraz wygospodarowania dodatkowego czasu na konsultacje i koordynację działań uczniów.

PODZIAŁ ZADAŃ MIĘDZY NAUCZYCIELEM A UCZNIAMI

NAUCZYCIEL

W pracy metodą projektu potrzebne będzie zaangażowanie ze strony nauczyciela:

- » wcześniejsze przygotowanie zadań,
- » organizacja pracy zespołów zadaniowych,
- » czuwanie nad ich pracą oraz udzielanie pomocy przy opracowywaniu projektu i jego prezentacji.

Praca metodą projektu uwalnia jednak nauczyciela od wielu codziennych nużących obowiązków oraz daje dużą satysfakcję zarówno uczniom, jak i nauczycielowi.

Rola nauczyciela powinna się ograniczyć do wspierania i kierowania pracą uczniów, tak by mieli oni dużo miejsca na własną inwencję i własny rytm pracy w ramach ustalonych ramowo terminów.

UCZNIOWIE

Projekt jest doskonałym sposobem zwiększenia motywacji uczniów.

Młodzi ludzie, którym pozwoli się decydować o sposobie realizacji projektu, dostrzegają szczególną rolę powierzonych im zadań i czują się autorami projektu. Wówczas nie trzeba dodatkowo zachęcać ich do pracy. Jeśli zaakceptują projekt i dobrze zrozumieją cele oraz kryteria oceny, czują się odpowiedzialni za efekt, a po udanej prezentacji mają prawdziwą satysfakcję.

Najważniejszym aspektem projektu jest **samodzielna praca badawcza ucznia**: zaplanowanie zakresu i przebiegu badań, poszukiwanie informacji, wybór metod rozwiązania problemu i prezentacji wyników.

Najlepsze rezultaty osiąga się wówczas, gdy zarówno nauczyciel, jak i uczniowie są przekonani o użyteczności gromadzonej wiedzy i nabywanych umiejętności.

OCENIANIE PRACY NAD PROJEKTEM

To trudne zagadnienie, ponieważ realizacja projektu, szczególnie grupowego, jest zadaniem wieloczynnościowym i złożonym, a w praktyce trudno obiektywnie ocenić wkład poszczególnych członków grupy w realizację całości.

Dlatego ocenianie projektów powinno mieć jasno ustalone zasady. Każdorazowo należy przed rozpoczęciem pracy przedstawić uczniom kryteria oceny lub wypracować je wspólnie z nimi.

Oceniając projekt, należy pamiętać, że:

- ocenić należy to, co jest ważne, a nie to, co łatwe do ocenienia;
- ocena powinna uwzględniać wysiłek, wkład pracy, systematyczność;
- precyzyjnie sformułowane kryteria oceny należy podać już w instrukcji i nie powinno się ich zmieniać w trakcie realizacji projektu;
- decyzja o postawieniu konkretnej oceny powinna być wynikiem negocjacji z uczniami; ich udział w ocenianiu może mieć różne formy, np. mogą być włączeni w ocenę projektów prezentowanych przez inne grupy, mogą też dokonywać samooceny;
- ocenianie ma służyć rozwojowi uczniów, więc celem powinno być wskazanie tego, co uczeń umie, a co powinien poprawić. Ważna jest refleksja uczniów nad sposobem uczenia się.

Przykładowe kryteria oceny pracy ucznia nad projektem znajdują się w rozdziale **Ocena pracy uczniów**.

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

1.
Omów z uczniami założenia pracy metodą projektu.

2.
Następnie poproś uczniów o spisanie na flipcharcie najważniejszych zasad waszej pracy nad projektem.

3.
Podpiszcie się wszyscy pod tymi zasadami.
Będzie to wasz kontrakt na czas dalszej pracy.

Literacki atlasPolski

ma już trzyletnią tradycję i duży dorobek.

Kilka tysięcy uczniów pod opieką ponad pięciuset nauczycieli zaangażowało się w pracę na rzecz wspólnych literackich poszukiwań w swoim regionie. Przyjrzyjmy się, jak wygląda realizacja projektu krok po kroku.

Wybór tematu

Zadaniem uczniów jest odnalezienie śladów literackich w ich miejscowości.

Poszukiwania tematu najlepiej rozpocząć od własnego domu – poszperania w domowej bibliotece i wypytania najbliższych, czy słyszeli o sławnym pisarzu, który pomieszkiwał gdzieś niedaleko albo spędzał tu wakacje. Może na półce domowego księgozbioru któryś z uczniów natrafi na trop pisarza.

Wybierając temat projektu, warto pozostawić jak najwięcej miejsca inwencji uczniów. Wówczas będą mieli poczucie, że jest to naprawdę ich projekt. Im więcej będą mieli wpływu na kształt projektu, tym chętniej zaangażują się w jego realizację.

Wyboru tematu można dokonać w różny sposób:

- nauczyciel przygotowuje i przedstawia uczniom kilka tematów możliwych do wyboru, a oni wybierają ten, który ich najbardziej interesuje (metodą głosowania);
- uczniowie sami poddają konkretne pomysły – w klasie odbywa się „burza mózgów”, nauczyciel spisuje wszystkie propozycje na tablicy, następnie każdy z pomysłów zostaje przedyskutowany, uczniowie wybierają z utworzonej listy wspólny temat.

W przypadku zbyt licznych zespołów lub dużej różnicy zdań co do wyboru tematu można zaproponować pracę w kilku grupach nad różnymi tematami.

INSPIRACJE TEMATYCZNE

Pamiętajmy, że wiodącym celem projektu jest poszukiwanie i badanie **związków miejsc z literaturą**, a następnie ich prezentacja w atrakcyjnej dla uczniów formie.

Punktem wyjścia do poszukiwań literackich śladów można uczynić:

1. Miejsca związane z biografią pisarza

miejsce zamieszkania

- Józef Czechowicz w Lublinie
- Andrzej Stasiuk w Wołowcu
- Jarosław Iwaszkiewicz w Podkowie Leśnej
- Halina Poświatowska w Częstochowie

Dworek, w którym urodził się Aleksander Głowacki (Bolesław Prus). W Hrubieszowie powstaje właśnie jego muzeum.

miejsce, gdzie autor się wychował, przyjeżdżał na wakacje, odwiedzał przyjaciół lub pojawił się tylko raz, ale jego wizyta pozostawiła jakiś ślad

- dzieciństwo Brunona Jasińskiego w Klimontowie
- pobyt Gombrowicza we Wsoli
- wakacje Miłosza w Krasnogrudzie

2. Miejsca obecne w literaturze

portrety miejsc

- poetycka Łódź Tuwima
- Gdańsk Günтера Grassa, Pawła Huelle, Stefana Chwina
- Warszawa w prozie Tadeusza Konwickiego i Leopolda Tyrmanda

miejsca wymyślone, zmitologizowane, odrealnione – czy istnieją naprawdę?

- Czy Wierszalin jest rzeczywiście centrum świata?
- Gdzie jest Prawiek Olgi Tokarczuk?
- Gdzie leżą Taplary Edwarda Redlińskiego?

3. Miejsca ważne dla literatury

muzea literatury

- Bolesława Prusa w Nałęczowie
- Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Praniu
- Zofii Nałkowskiej w Wołominie
- Marii Konopnickiej w Żarnowcu

Muzeum Juliana Przybosa w Gwoźnicy Górnej.

Warto wytyczyć w muzeum własną ścieżkę poszukiwania ciekawostek, które ożywią wyobraźnię i budzą emocje.

Co kryje się w tym domu pod strzechą?

miejsca związane z wydarzeniami literackimi

- festiwale i zloty miłośników fantastyki
- podwarszawskie Obory – miejsce zjazdów literatów

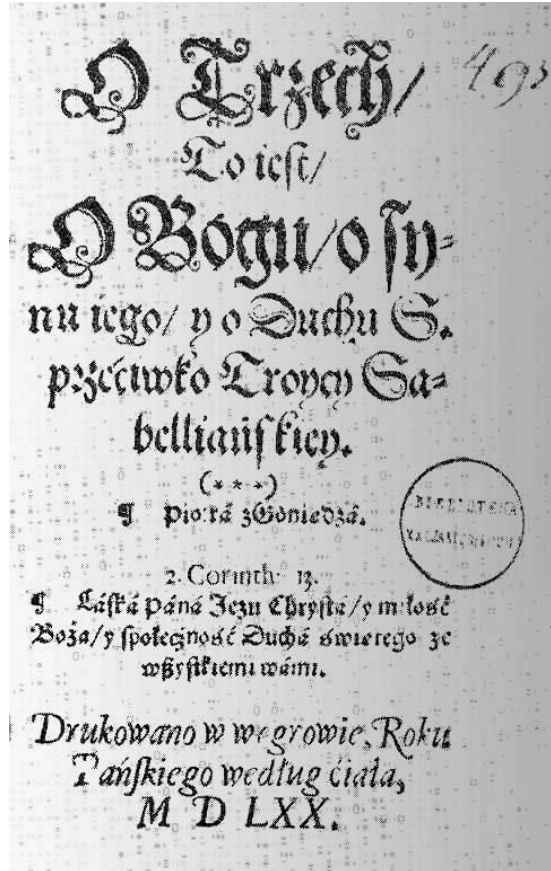
- kamienica na Krupniczej w Krakowie

kawiarnie, kabarety i salony literackie

- „Pod Pikadorem”, „Mała Ziemeńska”, „Czytelnik” w Warszawie
- „Zielony Balonik”, salon Boyów, „Piwnica pod Baranami” w Krakowie
- willa „Pod Jedlami”, „Modrzejów”, „Atma” w Zakopanem
- knajpa Ojca Grudnia w Lublinie

miejsca zapomniane

- budynki dawnych ariańskich drukarni
- szlakiem księgarń Gebethnera i Wolffa
- antykwiariaty

Strona tytułowa dzieła Piotra z Goniądza wydrukowanego w ariańskiej drukarni w Węgrowie.

MAPA TEMATÓW

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

1. Polec uczniom, aby zastanowili się, czy w waszym mieście, okolicy lub regionie urodził się, mieszkał, tworzył lub spędzał wakacje jakiś znany pisarz.

A może pojawił się tylko na chwilę, ale jego wizyta pozostawiła po sobie jakiś ciekawy ślad?
2. Podziel uczniów na grupy, aby przez kilka najbliższych dni poszukali inspiracji i zebrali informacje dotyczące literatury waszego regionu.

METODY POSZUKIWAŃ

Dobrze jest znaleźć jakiś **klucz**, punkt odniesienia, który stanie się naszym przewodnikiem podczas poszukiwań. Jeśli nie mamy takiego klucza, być może odnajdziemy go dopiero w trakcie pracy.

Można wybrać jedną z dróg badawczych:

- **Od ogółu do szczegółu:** przykładem mogą być projekty, w których punktem wyjścia jest ogólne hasło, np. Biblioteka Ossolineum, Żoliborz literacki albo złoty miłośników fantasy, i dopiero w trakcie poszukiwań uczniowie, zbierając kolejne informacje, docierają do konkretnych miejsc, ludzi i pamiątek, wyznaczają własne ścieżki literackie i zawężają temat.
- **Od szczegółu do ogółu:** początkiem poszukiwań może stać się zarówno przechowywana przez kogoś pamiątka (np. zdjęcie, autograf na książce), jak i anegdota, która unieśmiertelniła obecność pisarza w danej miejscowości. Interesujący drobiazg odnaleziony w powieści może zainspirować do prawdziwych poszukiwań w terenie.

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
Y PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
YKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
YKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

1.

Uczniowie, zaintrygowani tajemnicą szachownicy umieszczonej na XIII-wiecznym kościele opisanej w „Księdze Strachów” Nienackiego, wyruszyli na wyprawę, aby odnaleźć rzeczywistą miejscowość, w powieści ukrytą pod nazwą Jasień. Nie było to łatwe, gdyż podobnych kościołów z szachownicami znaleźli aż pięć...

2.

Odwiedzając Muzeum Adama Mickiewicza w Śmiełowie, pośród innych pamiątek po wieszczu uczniowie odnaleźli jego małą portmonetkę. Taki drobiazg może być zachętą do poszukiwania odpowiedzi na pytania, jaka była sytuacja materialna poety i czy poeta mógł się utrzymać z poezji? A jak wygląda to dzisiaj?

Może zdarzyć się tak, że w miarę zdobywania kolejnych informacji rozszerzy się lub nieco zmieni krąg naszych zainteresowań. I dobrze. Badania między literaturą a przestrzenią przypominają pracę detektywistyczną – wymagają kojarzenia często odległych faktów, ale w końcu przynoszą niezwykłą satysfakcję, gdy wpada się na właściwy trop.

Z perspektywy geograficznej

Patrząc z szerokiej perspektywy mapy regionu, można na początek zebrać wszystkie interesujące wątki literackie, by wytyczyć wśród nich własną ścieżkę.

Należy unikać podejścia kompleksowego i katalogowania wszystkich pojawiających się w regionie wątków literackich. Ważny jest wybór tych najciekawszych tematów dla uczniów, odnalezienie zapomnianych miejsc lub przedstawienie miejsc znanych od nowej strony.

Na przykład uczniowie mieszkający na Suwalszczyźnie, badając miejsce ich regionu w literaturze, mają do wyboru bardzo wiele możliwych tematów i miejsc do opracowania:

- Gdzie znajdował się przysłowiowy pałac Paca, założyciela pierwszej i największej biblioteki na Suwalszczyźnie?
- Służba wojskowa poetów – Broniewskiego, Struga i Gałczyńskiego – w garnizonie w Suwałkach (w tym samym mieście oficerem 41. Pułku Piechoty był Jakub Wajda, ojciec reżysera Andrzeja Wajdy, oraz pracowała tu pchor. Jadwiga Sienkiewicz, wnuczka Henryka Sienkiewicza).
- Śladami rodziny Miłoszów (dawne mieszkanie rodziny w Suwałkach, wakacje Czesława i Andrzeja Miłoszów we dworze w Krasnogrudzie).
- Resursa Obywatelska (obecne Muzeum Okręgowe) jako miejsce skupiające przedwojenną elitę intelektualną Suwałk.
- Czy są jeszcze ślady dworku w Justianowie koło Sejna, gdzie zmarła „dziewica-bohater” z poematu Mickiewicza?
- Wizja Suwałk według Sapkowskiego, który w tym mieście nigdy nie był (opowiadanie *W leju po bombie*). Na ile wizja pisarza odbiega od rzeczywistości?
- Literatura mniejszości litewskiej, w poszukiwaniu baśni i legend regionu.
- Czy w literaturze polskiej został utrwalony obraz mniejszości karaimskiej oraz starowierców obecnych do dziś jedynie w tym regionie Polski?

To tylko niektóre z możliwych pomysłów na temat poszukiwań.

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
Y PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
YKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
YKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

Młodzież z XXVI LO im. gen. Henryka Jankowskiego „Kuby” w Aninie opracowała **literacką trasę rowerową** po tej dzielnicy Warszawy pod nazwą **Nie ma końca tej podróży...** Zabierają nas na wycieczkę śladami m.in.: Juliana Tuwima („to tutaj po II wojnie światowej osiedlił się Julian Tuwim wraz z rodziną: żoną Stefanią i córką Ewą”, „mamy kwaciarnię o wdzięcznej nazwie *Kwiaty Polskie*, nawiązującą do dzieła poety o tym samym tytule”), księdza poety Jana Twardowskiego, który spędzał w Aninie wakacje, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego („przed II wojną światową Konstanty Ildefons Gałczyński osiedlił się w Aninie. Nie wiemy dokładnie, gdzie mieszkał, ale podejrzewamy, że w posesji przy ulicy Trawiastej 10. Tam obecnie znajduje się Biblioteka im. Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego oraz kamień upamiętniający pobyt poety w Aninie. Tu w każdą pierwszą sobotę czerwca organizowany jest Dzień Zielonego Konstantego, czyli spotkanie poetyckie, na którym gości córka poety Kira Gałczyńska.

Z perspektywy prywatnych zainteresowań uczniów

Bywa, że w klasie jest grupa uczniów, których łączą podobne zamiłowania literackie. A nawet jeśli tylko dwie osoby lubią tego samego autora, to warto je zachęcić, aby spróbowały zrobić projekt i zaprosiły innych do wspólnych działań. Rolą nauczyciela jest wspieranie młodych ludzi w zaplanowaniu pracy nad projektem i gotowość do pomocy. Zdarza się, że to uczniowie stają się przewodnikami nauczyciela po nieznanym mu dziedzinach, np. fantastyce. Nauczyciele pracujący już przy **Literackim atlasie Polski** opowiadają, że czasem trudno im było zrezygnować ze swoich pomysłów na rzecz propozycji uczniów. Ale potem byli mile zaskoczeni zaangażowaniem uczniów i efektami ich samodzielnej pracy nad projektem.

Nauczyciel, który zna upodobania swoich uczniów, może ukierunkować ich zainteresowania. Oto przykłady:

- **Fanom prozy Sapkowskiego** (akcja jego książek rozgrywa się na Śląsku), którzy mieszkają, powiedzmy, w województwie zachodniopomorskim, można przedstawić Krzysztofa Kochońskiego (Słupsk) bądź Artura Baniewicza (Stargard Szczeciński).
- Jeśli **uczniowie lubią fantastykę**, mogą podjąć się stworzenia przewodnika po polskich konwentach fantastyki (gdzie się odbywają, czym się różnią itp.), a także wykazu lokalnych klubów miłośników fantastyki. Ciekawa będzie też mapa pisarzy fantastycznych (gdzie mieszkają – ciekawe jest to, że np. Łódź to istne zagłębie twórców fantasy i science fiction) oraz przesłedzenie, gdzie i w jaki sposób w literaturze fantastycznej pojawiają się znane miejsca (np. Dolny Śląsk u Sapkowskiego, Wrocław u Ziemiańskiego, Słupsk u Kochońskiego, Kraków u Orbitowskiego).
- Uczniom młodszych klas szkół podstawowych (choć starszym również), którzy lubią malarstwo i zwracają uwagę na ilustracje w książkach, można zaproponować **twórczość ilustratorów książek dla dzieci**, np. Józef Wilkoń, Joanna Olech, Paweł Pawlak i inni. Niektórzy z ilustratorów piszą również książki. Listę ilustratorów książek dla dzieci i młodzieży można znaleźć na stronie internetowej Instytutu Książki.
- **Młodym podróżnikom** warto polecić reportaże z dalekich i bliższych wypraw, które są jednocześnie wspaniałą literaturą (np. Ryszard Kapuściński – dla młodzieży ponadgimnazjalnej). To może być punkt wyjścia do zajęcia się wątkiem podróży w literaturze (np. Jarosław Iwaskiewicz „Podróże do Włoch”) oraz zachęta do wybrania się w podróż z literackim przewodnikiem w rękę.
- **Wielbiciele kryminałów** może warto zachęcić do przeczytania jednego z pierwszych polskich kryminałów dla dzieci – „Tajemnicy szyfru Marabuta” Macieja Wojtyszki. Na wzór nieustraszonych detektywów – Kajetana Chrumpsa i Kota Makawity – można zaproponować uczniom śledzenie twórczości Wojtyszki aż do spotkania oko w oko z autorem. Starsi czytelnicy kryminałów zachęcą być może nauczyciela do zajęcia się twórczością Joanny Chmielewskiej.

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

LADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

YKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

LADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

Młodzież z Ośrodka dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej w Poznaniu postanowiła odwiedzić miejsca opisane w książkach ich ulubionej autorki Małgorzaty Musierowicz. *Było to dla nas niemałe wyzwanie – pisali – Część z nas nie może poruszać się samodzielnie. Największą nagrodą za trud okazała się wizyta autorki w naszym ośrodku. Pani Musierowicz upiekła nam ciasto. Czego w nim nie było! Rodzynki, kawałki czekolady skórka pomarańczowa. Pycha!*

Z perspektywy autora

Temat może również koncentrować się na autorze i jego związkach z regionem lub całą mapą miejsc. Przykładem może być Andrzej Stasiuk, który urodził się na Choszczówce w Warszawie, stał się znany dzięki *Murom Hebronu* napisanym w warszawskim więzieniu, mieszka w Wołowcu (Beskid Niski, opisany m.in. w *Dukli*). Miejsca odgrywają ważną rolę nie tylko w jego ostatniej książce. W powojennej Warszawie rozgrywa się akcja *Dziewięć. Opowieści galicyjskie* portretują ginące światy – wsi podgórskiej ginącej po likwidacji PGR-ów czy kulturze łemkowskiej. Nagrodzony przez Fundację im. Kościelskich *Biały kruk* dzieje się zaś w zimowym pejzażu warszawskim.

W przypadku opracowania hasła poświęconego temu pisarzowi można m.in. wytyczyć ślady jego beskidzkiego szlaku, zbadać inspiracje związane z Beskidem Niskim w Dukli. Można również sфотографować więzienie, w którym odbywał karę Stasiuk, i zobaczyć, jak widział je autor w *Murach Hebronu*. W opracowaniu hasła dotyczącego więzienia można też zająć się twórczością albo losami innych pisarzy, którzy odbywali karę w zakładzie zamkniętym za odmowę służby wojskowej (np. Antoni Pawlak). W przypadku takiego podejścia do opracowywania haseł łatwo jest wpaść w pułapkę – katalogowania wszystkich miejsc związanych z danym autorem. Dlatego istotna jest selekcja informacji oraz dbałość o zaciekawienie czytelnika.

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
Y PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
LADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
YKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
YKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
LADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

Skąd pochodzi Wisława Szymborska?

Uczniowie **Gimnazjum nr 27 z oddziałami integracyjnymi w Poznaniu** odwiedzili rodzinny dom noblistki w Prowencji niedaleko Kórnika. Tam przyszła na świat i spędziła pierwszy rok swojego życia. W metryce widnieje Bnin jako miejsce urodzin poetki – dzisiejszy Prowent został wydzielony z dawnego miasta Bnina. Uczniowie szukali dowodów na obecność rodziny poetki w Wielkopolsce: w muzeum w Kórniku zachował się list Wincen-tego Szymborskiego, ojca Wisławy, w którym wspomina o naro-dzinach córki: „Przybyła nam córka, bardzo dorodna panna”. Już jako dorosła osoba Wisława Szymborska przyjeżdżała do Wiel-kopolski na wakacje. Jeszcze przed otrzymaniem Nagrody Nobla brała udział w „pojedyńku” na limeryki w mieszkaniu Małgorzaty Musierowicz na poznańskich Jeżycach. W tych poetyckich potycz-kach wzięli udział m.in.: Ryszard Krynicki, Stanisław Barańczak (prywatnie brat gospodyni)...

Która z dziewczynek to przyszła noblistka?

Planowanie działań

Twoi uczniowie dokonali już wyboru tematu. Nadszedł czas, aby się zastanowili, co konkretnie mogliby zrobić i na czym będzie polegał ich wkład w **Literacki atlas Polski**. Muszą zdecydować, jaki kierunek będzie miała ich praca „badawcza” oraz jakie działania podejmą, aby upowszechnić jej efekty, spopularyzować wybrane zagadnienie, książkę czy autora.

W tej części uczniowie przygotowują pomysły na kolejne kroki w swoim projekcie, określają możliwości. Ustalą, kto im może pomóc i w jaki sposób. Przygotują również szczegółowy plan działania i podzielą się obowiązkami, tak aby ich praca mogła sprawnie przebiegać i aby każda osoba w zespole znała swoją rolę i konkretne zadania.

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
VICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
E ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Zapytaj uczniów, co chcą zrobić w ramach swojego udziału w programie, w jakim kierunku będą zmierzać ich działania, jaki jest cel ich pracy. Poproś, aby porozmawiali o tym w parach lub w trójkach. Każdy z pomysłów niech zapiszą na oddzielnej karteczce. Potem kartki przyklejcie do tablicy. Przeczytaj głośno wszystkie wypowiedzi i uporządkuj je. Wskaż uczniom cele ogólne, którym podporządkowane są wymienione przez nich cele szczegółowe.

Nie wszystkie pomysły wymienione przez uczniów macie szansę zrealizować. Niektóre będą z pewnością zbyt ambitne (np. wydanie poważnego albumu o śladach literackich w waszej miejscowości). Wybierzcie kilka najważniejszych i równocześnie możliwych do zrealizowania działań, a następnie opracujcie je szczegółowo.

Pamiętajcie o głównych etapach projektu:

- » określenie głównych celów projektu,
- » podział zadań między uczniów,
- » sporządzenie harmonogramu działań,
- » zbieranie informacji i dokumentacja.

Opracujcie harmonogram działań. Wasze działania zależą od tego, jaki temat wybraliście. Możesz zapoznać się z podobnym projektem zrealizowanym już w ramach **Literackiego atlasu Polski**, ale staraj się pozostawić swobodę uczniom – konkretny przykład może sprawić, że zasugerują się jednym sposobem realizacji projektu, co ograniczy ich pomysłowość i zapał.

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
VICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
E ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Latające kartki

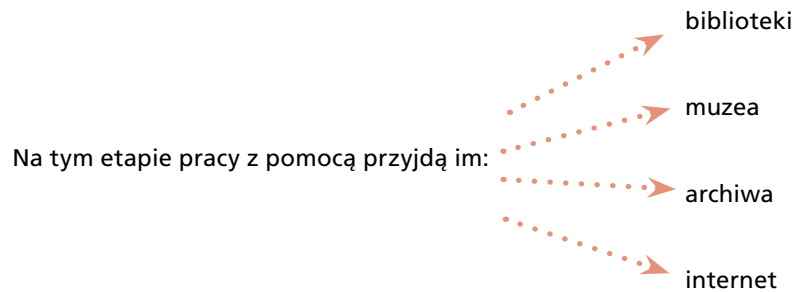
Podziel uczestników na grupy. Każda grupa pracuje przez chwilę nad jednym punktem harmonogramu: **Zadania, Sojusznicy, Potrzebne materiały**. Później grupy zamieniają się miejscami i dopisują brakujące wg nich propozycje na dużych kartkach. Następnie wspólnie odczytajcie zapisane pomysły i wypełnijcie kartę pracy zespołu – harmonogram waszego projektu.

KARTA PRACY ZESPOŁU – przykład

Temat projektu: Kawiarnia literacka „Czytelnik”						
Cele projektu:						
1. poznanie historii kawiarni, która stała się miejscem ważnym dla życia literackiego w stolicy						
2. wyszukanie nazwisk pisarzy – bywalców „Czytelnika”						
3. zebranie anegdot związanych z miejscem i osobami						
Skład grupy: Ania Kowalska, Maria Nowak, Marek Baj, Adam Supeł, Jacek Gaj, Ola Witkowska						
LP.	Zadanie	Imię i nazwisko ucznia odpowiedzialnego za wykonanie zadania	Materiały i narzędzia potrzebne do realizacji zadania	Termin realizacji	Sojusznicy	Uwagi o realizacji – ocena
1.	Odnalezienie tekstów dotyczących kawiarni „Czytelnik” i jej związków z literaturą	Ania Kowalska Maria Nowak	Czasopisma, książki, internet	Do końca października	Pani bibliotekarka	
2.	Organizacja wyprawy do „Czytelnika” na ul. Wiejską	Marek Baj Ola Witkowska	Dyktafon, aparat fotograficzny	Do połowy listopada	Pracownik wydawnictwa „Czytelnik” – mama koleżanki	
3.	Spotkanie z wybranym pisarzem, bywającym w kawiarni „Czytelnik” i przeprowadzenie wywiadu	Jacek Gaj	Dyktafon, aparat fotograficzny	Od 15 września do połowy listopada	Pracownik wydawnictwa „Czytelnik” – mama koleżanki	
4.	Przygotowanie wystawy pt. „Czytelnik” (wybór i powiększenie zdjęć; wybór miejsca na wystawę i jego aranżacja; promocja wystawy)	Adam Supeł	Antyramy, brystole, materiały biurowe	Przed Bożym Narodzeniem	Zakład fotograficzny, lokalna gazeta (naszej dzielnicy), urząd gminy.	
Planowany sposób prezentacji projektu:						
Wystawa zebranych materiałów nt. kawiarni „Czytelnik” w szkole						

Wstępne zbieranie materiałów

Niezależnie od tego, jak sformułowaliście temat, pierwszy etap poszukiwań będzie polegał na tym, żeby uczniowie zebrali jak najwięcej informacji związanych z wybranym miejscem, wątkiem czy postacią.

W poszukiwaniu materiałów w pierwszej kolejności warto wybrać się do dobrze zaopatrzonej **biblioteki**. Jeśli szkolna lub gminna biblioteka nie dysponuje wystarczającymi zasobami, trzeba będzie odwiedzić księgozbiór w większym mieście, gdzie znajdziemy interesujące nas monografie, opracowania, słowniki, a może jakieś rzadkie publikacje lub czasopisma.

W zasoby księgozbiorów wtajemniczą nas **katalogi** – przedmiotowy (tematyczny), alfabetyczny (według autorów lub tytułów) lub katalog czasopism. W większości bibliotek znajdziemy katalog elektroniczny, co bardzo usprawnia wyszukiwanie potrzebnych nam publikacji. Jednak trzeba się dowiedzieć, czy obejmuje on wszystkie zbiory biblioteki, czy tylko najnowsze pozycje.

Jeśli wybrany temat skupia się na postaci pisarza, uczniowie powinni dobrze poznać jego biografię. Zachęć uczniów, by znaleźli inne źródło wiedzy niż internet.

W opracowanych naukowo biografiach znajdziemy nie tylko kalendarium ważnych wydarzeń w życiu autora, fotografie, kopie dokumentów, ale także bibliografię, czyli spis publikacji autora i napisanych o nim książek, artykułów.

Większość pisarzy prowadzi prywatne **zapiski i dzienniki, korespondencje**, choć tylko niektóre zostają opublikowane. Są one doskonałym źródłem wiedzy o epoce i środowisku, w którym obracał się pisarz. Kopalnią niezwykłych odkryć mogą być np. dzienniki Marii Dąbrowskiej, Zofii Nałkowskiej, Jana Lechonia, Kazimierza Brandysa. Innego rodzaju źródłem są opracowane pod względem literackim i przeznaczone do druku *Dziennik Witolda Gombrowicza* czy *Dziennik pisany nocą* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. Pewną formą dziennika przetworzoną artystycznie jest też *Pamiętnik z powstania warszawskiego* Mirona Białoszewskiego.

Sięgając do dawniejszych czasów, dokumentalny portret epoki XIX wieku naszkicował m.in. Bolesław Prus w swoich *Kronikach*. Z kolei Aleksander Fredro wiele dokumentalnych i osobistych wspomnień zawarł w powieści *Trzy po trzy*. Być może w dzienniku pisarza uda się uczniom odnaleźć zapis jego wrażeń z pobytu w ich miejscowości. Warto też zanotować, z kim się wówczas spotykał i przyjaźnił, dotrzeć do książek, wspomnień, które napisali zaprzyjaźnieni z twórcą pisarze.

Za każdym razem, gdy uczniowie znajdą rzecz wartą odnotowania, powinni zapisać źródło pochodzenia informacji – tytuł publikacji, autora, miejsce i rok wydania, a w przypadku czasopisma – autora i tytuł artykułu, tytuł czasopisma oraz datę wydania. Gdy zapiszą również numer strony, łatwiej im będzie za jakiś czas wrócić do tej informacji, żeby poszerzyć wiedzę lub zweryfikować ją wobec nowych faktów. Prowadząc staranny zapis książek, z których korzystają, stworzą własną **bibliografię** wybranego wątku literackiego, co nada ich pracy większą rangę.

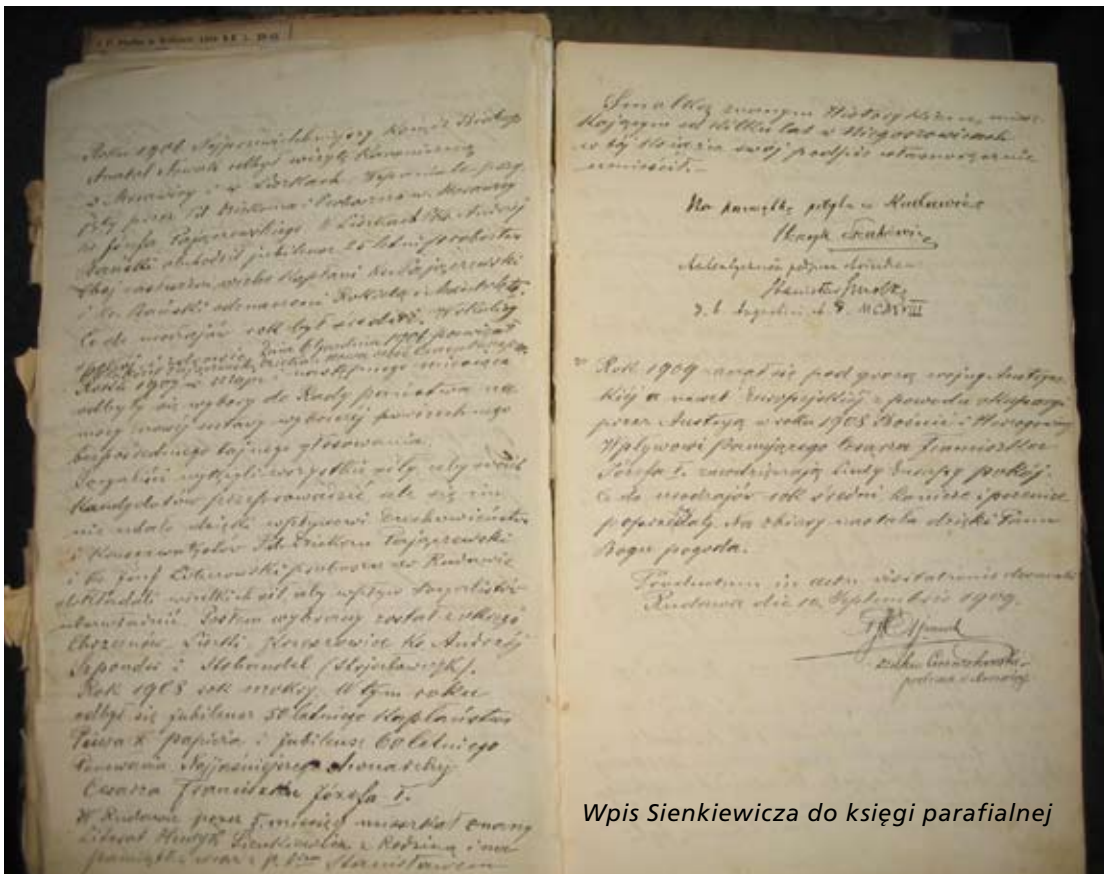
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

1. Poszukaj z uczniami informacji o wydanych w ciągu ostatnich lat dziennikach, wspomnieniach pisarzy. Wybierz te, które mogą zawierać potrzebne ci informacje.
2. Aby pokazać uczniom elementy, jakie powinna zawierać bibliografia, wybierz przykładową pozycję z Elektronicznej Bazy Bibliografii Estreichera (link: <http://www.estreicher.uj.edu.pl/>) albo pokaż bibliografię dostępnej fizycznie książki. Poproś uczniów, aby opracowali opis bibliograficzny wybranej przez siebie książki.

Podczas wizyty w bibliotece lub archiwum trzeba pamiętać o wykonaniu kopii lub fotografii odnalezionych informacji – zdjęć, rysunków, dokumentów, listów, map, wycinków z gazet. Oczywiście najpierw wypada zapytać o zgodę pracownika instytucji.

Wiele muzeów dokumentuje pamiątki po sławnych pisarzach. Na tym etapie poszukiwań z pomocą internetu zrób uczniami listę miejsc, które chcieliby odwiedzić. Listę wybranych instytucji i muzeów biograficznych mogących służyć wam pomocą znajdziecie na stronie internetowej programu Literacki atlas Polski.

Poszukując informacji związanych z biografią danego pisarza, warto zajrzeć do archiwów parafialnych, miejskich, gminnych czy sądowych. Można tam znaleźć metrykę urodzenia autora, świadectwo chrztu, akt ślubu, dokumenty urzędowe, plany miejscowości, mapy, zdjęcia, dzięki którym uda się być może zlokalizować nieistniejący już dom pisarza albo odtworzyć wygląd miasta współczesny pisarzowi. Wizyta w archiwum powinna być umówiona wcześniej. Należy też ustalić, czy uczniom powinna towarzyszyć osoba dorosła.

Wpis Sienkiewicza do księgi parafialnej

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
YKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

Uczniowie z **Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza w Rudawie** dotarli do wielu śladów pobytu Henryka Sienkiewicza w ich miejscowości. Noblista spędzał tu wakacje. Jednym z dowodów i autentyczną pamiątką po obecności pisarza jest jego wpis do kroniki parafialnej, który brzmi: **Na pamiątkę pobytu w Rudawie Henryk Sienkiewicz. I dalej czytamy: Autentyczność podpisu stwierdzam Stanisław Smolka D. 6. Augusti A. D. MCMVIII.**

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
Y PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
YKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

Ekspozaty w muzeum utworzonym przez uczniów **Szkoły Podstawowej nr 2 im. J. Korczaka w Nowej Rudzie** to archiwalia dotyczące życia i twórczości pisarzy i poetów z Nowej Rudy i okolic.

Ważnymi osobami w „Literackim Muzeum Osobliwości” zostali: Olga Tokarczuk, Karol Maliszewski, Klub „OGMA”, Josef Wittig. Uczniowie poszukują informacji w bibliotece miejskiej i w internecie. Poznają twórczość pisarzy na podstawie wybranych fragmentów prozy lub wierszy, które dotyczą Nowej Rudy. Młodzież spotkała się także z autorami – Olgą Tokarczuk i Karolem Maliszewskim, odwiedziła Klub „OGMA” i Muzeum Wittiga w Słupcu.

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
Y PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
YKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

O tym, że wizyta w muzeum nie musi kojarzyć się z nudą, ale może być twórczą przygodą, przekonali się uczniowie **Gimnazjum nr 1 w Jarocinie**.

W ramach projektu pt. **Mickiewiczowskie ślady w wielkopolskim Śmiełowie** wyruszyli na wycieczkę do Śmiełowa. A tam odwiedzili między innymi muzeum wieszczka. Szczególną uwagę zwrócili na pamiątki osobiste poety i na ich podstawie próbowali wyobrazić sobie, jakim człowiekiem był Mickiewicz: **W serwantce, która pochodzi z jednego z paryskich mieszkań poety, znajdują się liczne pamiątki osobiste, m.in. portmonetka (bardzo chudziutka, Mickiewicz był bowiem biednym człowiekiem; tylko w Lozannie wiodło mu się trochę lepiej), zapalniczki, talerzyk malowany przez jego córkę, szachy (były jego ulubioną grą?), sztucce, a także pierwsze zdjęcie Mickiewicza z 1853, które posłużyło jako pierwowzór dla późniejszych przedstawień malarskich.**

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
E ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Podczas wizyty w muzeum wybranego przez was pisarza lub poety zaproponuj uczniom, aby wybrali sobie jeden przedmiot należący do niego i opowiedzieli jego historię. Może to być wymyślona historia, ale uczniowie mogą również poszukać w różnych opracowaniach dotyczących pisarza informacji na temat związku przedmiotu z życiem twórcy. Opowieść o pisarzu przez pryzmat jego osobistego przedmiotu jest dużo ciekawsza niż sucha notka biograficzna.

Korzystając z różnego rodzaju źródeł, trzeba zawsze zadać sobie pytanie o ich wiarygodność. Szczególną ostrożność trzeba zachować w stosunku do rewelacji znalezionych w **internecie**, który jest dziś największym i najczęściej wykorzystywanym źródłem informacji. Internetowe wyszukiwarki są niezastąpione, jeżeli chodzi o docieranie do ciekawych danych. Jeśli korzystamy z portali firmowanych przez poważne instytucje, stowarzyszenia, kluby, wydawnictwa lub indywidualnych badaczy, można im zaufać i włączyć je do opracowywanej bibliografii.

Nowością doby internetu są strony i blogi prowadzone przez samych pisarzy i ich fankluby.

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Poleć uczniom, by sprawdzili w internecie, czy interesujący ich pisarz ma żyjących potomków lub krewnych, których można by poprosić o wywiad.

Po rozpoznaniu wszystkich możliwości zdobywania informacji podzielcie się zadaniami w grupach, które wyruszą na poszukiwania do muzeów, bibliotek, archiwów.

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Odwiedź stronę najbliższego muzeum biograficznego i dowiedz się, jakiego typu dokumenty możesz tam odnaleźć. Sprawdź godziny otwarcia i zaplanuj wyprawę z uczniami.

Wejdz na stronę Muzeum Literatury w Warszawie. Znajdziesz tam archiwalne nagrania wierszy czytane przez autorów (m.in. Tuwima, Herberta, Miłosza). Zaprezentuj nagrania uczniom w sali informatycznej. To rzadka okazja usłyszeć głosy nieżyjących już poetów. Przy okazji możecie odbyć wirtualny spacer po salach muzeum: www.muzeumliteratury.pl

CIEKAWY

Fotografie poetów

Archiwum fotograficzne Muzeum Literatury w Warszawie gromadzi fotografie z XIX i XX wieku. Posiada bogate zbiory ikonograficzne dotyczące Adama Mickiewicza, albumy fotografii rodziny poety oraz kolekcję wizerunków Juliusza Słowackiego i jego rodziny.

W zbiorach znajduje się również duże archiwum fotografii osób z kręgu Andrzeja Towiańskiego. Do bardzo cennych należą dagerotypy. Znajdziemy tu wizerunki Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Mirona Białoszewskiego, Witolda Gombrowicza, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej i jej rodziny, Juliana Przybosia, część archiwum Konstantego Jeleńskiego wraz z pamiątkami po Leonorze Fini oraz wiele innych.

Fotografie są udostępniane i wykorzystywane przez wydawnictwa i media jako materiał ilustracyjny.

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Podpis pod zdjęciem jako ćwiczenie:

*Poetka urodzona w Częstochowie, zadebiutowała w 1956 roku w „Gazecie Częstochowskiej”. Autorka tomików poetyckich pt. „Hymn bałwochwalczy”, „Dzień dzisiejszy”, „Oda do rąk”, „Jeszcze jedno wspomnienie”. Zmarła w wieku 32 lat.
Podaj jej imię i nazwisko.*

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Wypróbuj tezę, że: „Literatura to zabawa stworzona, by cieszyć”. Starego tekstu lub innego dokumentu można użyć w nowym kontekście. Dokument przemówi, kiedy go wyjąć zza szkła gabloty. Wiersz z szafy grającej? Cytat odbity z szablonu na asfalcie? A może strofa zaprojektowana przez zaprzyjaźnionego plastyka i zapisana na szkolnej ścianie? Czy umiejętnie dobrany fragment prozy nie ożywiłby urzędowej szkolnej koperty? Takiej koperty nikt nie wyrzuci.

Porozmawiaj z uczniami o tym, jak ożywić przeszłość.

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Ćwiczenie z tekstem: Krupnicza 22

Pod tym adresem mieściła się w Krakowie siedziba Związku Literatów. Tak o tym miejscu rodem z dramatów Witkacego lub powieści Bułhakowa pisała Kira Gałczyńska, córka poety:

„Ogromna czteropiętrowa kamienica i dwie tej samej wysokości oficyny, a w nich dziesiątki mniejszych i większych pomieszczeń – wszystko szczelnie okupowane przez pisarzy, głównie zresztą warszawskich. [...] A jakież barwne, malownicze postaci! Ewa i Stefan Otwinowscy, Maria i Kazimierz Brandysowie, Hanna Mortkowicz-Olczakowa z matką i córką, Dygatonie, Promińscy, Wykowie, Zawieyski, Zofia i Tadeusz Brezowie, Maria i Jerzy Andrzejewscy, Adam Polewka, Wilhelm Mach, Artur Maria Swinarski. (...) Pokój ojca był mały i wąski. Okno wychodziło gdzieś na drzewa, w dali majaczyły maszkarony sukiennic. Biedę tego pomieszczenia z odrapanym biurkiem, żelaznym łóżkiem rozjaśniały ściany zdobione rysunkami, wierszykami, napisami. Na jednej z nich pojawił się komiks o Pinokiu, ulubionym przez ojca drewnianym pajacyku narysowanym przez Jana Marcina Szancera. [...] Każdy miał prawo pisać i rysować na ścianach, byle dowcipnie i z fantazją”.

Poszukaj informacji, jacy jeszcze pisarze zamieszkiwali w Krakowie przy Krupniczej w późniejszym okresie? Na podstawie wspomnień i dzienników mieszkańców Krupniczej dowiedz się, jak na co dzień wyglądało życie kamienicy. Następnie spróbujcie zainscenizować scenki z życia pisarzy.

Wyprawy do miejsc i ludzi

Pasjonującym momentem pracy nad projektem są **zajęcia w terenie**. Gdy przeczytaliście już wszystkie dostępne materiały związane z badanym przez was wątkiem, możecie wreszcie skonfrontować waszą wiedzę z rzeczywistością. W zależności od tematu charakter tych wypraw może być różny – od poszukiwań z książką w ręku miejsc opisanych w literaturze po spotkania z potomkami pisarzy lub nimi samymi.

Zaplanuj z uczniami wyprawę badawczo-detektywistyczną, korzystając z poniższego planu. Poczujcie w sobie żyłkę detektywistyczną. Bądźcie dociekliwi, rozmawiajcie, szukajcie, oglądajcie. W ten sposób można trafić na prawdziwe perełki.

Detektyw literatury na tropie PLAN WYPRAWY

Ciekawe, ile może być w Polsce pomników Bolesława Prusa?

Ważne jest, by uczniowskich poszukiwań nie ograniczać do katalogowania dat i faktów z życia pisarza, te zawsze można znaleźć w odpowiednim słowniku. Chodzi raczej o to, by zamiast odległego mistrza pióra ukazać się uczniom konkretny człowiek, który bywał w bliskich im miejscach, miał swoje upodobania, śmieszności czy słabości. Wówczas okaże się, że nobliwa Maria Konopnicka, którą w książkach widzimy w wielkim kapeluszu, długiej sukni i cienkich okularkach, uwielbiała jeździć na rowerze po okolicach Dukli i Krosna, budząc zgorznie chłopów.

Józef Czechowicz był wielkim mistyfikatorem i zgrzywusem. Używał kilkunastu pseudonimów literackich, a pracując jako redaktor, przyjmował młodych poetów w masce na twarzy. Natomiast Stefan Żeromski pozostał w pamięci mieszkańców Drohiczyzna jako młody guwerner zdobywający z łatwością kobiece serca.

Warto podjąć wysiłek, dotrzeć do osób, które знаły pisarza lub słyszały o nim od swoich babć, poszukać zabawnych historii w pamiętnikach, dziennikach, wspomnieniach. Bardzo cennym źródłem wiedzy o pisarzu okazują się **anegdoty** opowiedane przez przyjaciół, potomków pisarza.

Maria Konopnicka, którą w książkach widzimy w wielkim kapeluszu, długiej sukni i cienkich okularkach, uwielbiała jeździć na rowerze po okolicach Dukli i Krosna, budząc zgorznie chłopów...

CIEKAWE

Wpadka poety

Do drewnianego dworku Niedzielskich w Śledziejowicach, słynnego niegdyś z literackich biesiad, przybył poeta Konstanty Ildefons Gałczyński. Właścicielka dworu, siostrzenica margrabiego Wielopolskiego, wiązała z jego przybyciem nadzieje na interesującą rozmowę o literaturze. W czasie pierwszego obiadu zagadnęła poetę:

- Jaki jest pana ulubiony pisarz?
- Proszę pani, ja niestety nic nie czytam – odpowiada zakłopotany poeta.
- A ile lat ma pańska córeczka? – hrabina przeszła do łatwiejszych pytań, chcąc podtrzymać rozmowę.
- Nie wiem – odpowiada literat po długim zastanowieniu.
- A do której klasy chodzi? – próbuje z innej strony dama. Widząc zakłopotanie rozmówcy, dodaje: – Pewnie do powszechnej?
- Tak, tak, proszę pani. Do powszechnej – z ulgą przytakuje Gałczyński.

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

Kim był naprawdę Staś Tarkowski z książki „W pustyni i w puszczy”?

Uczniowie z **Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza w Rudawie** znaleźli odpowiedź na to pytanie. Dotarli do rodziny pana Tarkowskiego i dowiedzieli się, że podczas wakacji w Rudawie pisarz poznał rezolutnego syna woźnicy. Chłopiec nazywał się Staś Tarkowski. Sienkiewicz tak go polubił, że postanowił nazwać bohatera swojej nowej książki imieniem i nazwiskiem chłopca z Rudawy. A dziś na nagrobku Stanisława Tarkowskiego można znaleźć napis przypominający tę historię.

Jan Kaczara

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 Y PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

„Zaczarowana dorożka” z wiersza Gałczyńskiego to pojazd Jana Kaczary, który mówił wierszem. Z nim związane są liczne anegdoty. Oto jedna z nich:

Kiedyś Kaczara zaparkował dorożkę na ulicy, a sam wszedł do kawiarni, żeby przy gorącej herbacie trochę się rozgrzać. Po chwili ktoś od drzwi zawołał głośno: „Pan Kaczara jest?”. Dorożkarz zerwał się od stolika: „Jestem!”. Głos od drzwi: „Telefon do pana!”. Kaczara chciał się dowiedzieć czegoś więcej, więc zapytał: „A kto dzwoni?”. Głos od drzwi: „Koń!”. Niespieszony dorożkarz poszedł i długo rozmawiał przez telefon. Nikogo w kawiarni tym nie dziwił, bo ludzie wiedzieli, że bardzo lubi rozmawiać z koniem.

Anegdota przytoczona przez uczniów **Szkoły Podstawowej nr 95 w Krakowie**.

Te i podobne historie z łatwością zapadają w pamięć, gdyż wywołują w nas określone emocje. Jeśli w dodatku uczniowie usłyszą opowieść od córki poety, może w dodatku w jego własnym domu, na pewno nieprędko ją zapomną. Gdy pisarz przestaje być osobą abstrakcyjną, o wiele łatwiej jest później przyswoić bardziej skomplikowane zagadnienia związane z jego twórczością, z epoką, w której tworzył.

Podróże do miejsc znanych z lektury

są niezwykłą przygodą, ale bądźmy przygotowani na to, że mogą przynieść także rozczarowania. Rozczarowanie spotka tego, kto zapragnie odnaleźć Byszewy, które Jarosław Iwaszkiewicz opisał w *Pannach z Wilka*, *Ogrodach* i *Książce moich wspomnień*. Zamiast urokliwego dworu tonącego w bujnej zieleni smutny widok zniszczonego dworu eksploatowanego latami przez PGR. Wówczas warto wymyślić sobie jakiś sposób rekompensaty. Zamiast Iwaszkiewiczowskich Byszew można odnaleźć dwór, w którym Andrzej Wajda umieścił akcję filmu *Panny z Wilka* (1979), będącego ekranizacją opowiadania Iwaszkiewicza.

Dworek należący do rodziny Szlenkierów stoi nad stawem w miejscowości Radachówka niedaleko Kołbieli. Drewniane kolumny podpierające ganek, balkonik na pierwszym piętrze – trwają w tym samym kształcie od ponad stu lat. Okrągły klomb przed wejściem, starodrzew ocieniający obejście, weranda od strony ogrodu porośnięta dzikim winem przywołują w wyobraźni sceny filmu. Zdaje się, że za chwilę Wiktor Ruben przekroczy ciemną sień i wejdzie do salonu, gdzie przy długim stole w świetle wymyślnie rzeźbionej lampy siedzą wilkowskie panny...

Górskim szlakiem własnych wierszy

Swe 60. urodziny Jarosław Iwaszkiewicz uczcił w niebanalny sposób. Czując, iż „czas nachylił się ku wieczorowi”, postanowił pożegnać się z górami: „Chciałem po raz ostatni spojrzeć na Tatry, tak jak to w młodości opisałem w moim projekcie sześciu sonetów”.

Niełatwo było znaleźć partnerów skłonnych wyruszyć w tę niecodzienną podróż. Podczas wieczoru autorskiego czterech studentów z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego zdecydowało się towarzyszyć poecie. Wyruszyli z Krakowa w lipcu 1955 roku: „Ta trzydniowa podróż była niezapomniana, a widok z Obidowej na Tatry, nie z samochodu, nie z wózka, ale z męczącej szosy mierzonej ludzkimi stopami, zupełnie niestychany” – wspominał pisarz.

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 E ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Zapytaj uczniów, z którym poetą, pisarzem chcieliby odbyć wyprawę. Zaplanujcie razem trasę.

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

Uczniowie ze **Szkoły Podstawowej w Głobinie** pracowali nad projektem pod tytułem *Góra Rowokół i piękne kaszubskie okolice w twórczości Henryki Jurałowicz*.

W ramach projektu spotkali się z redaktorem lokalnej gazety, „ojcem chrzestnym” regionalnych poetów, i zaprosili do siebie panią Jurałowicz, poetkę, pieśniarkę i hafciarkę.

Kulminacyjnym momentem pracy nad projektem była wyprawa z poetką w jej rodzinne strony, które opisuje w swoich utworach. Uczniowie wspinali się razem z nią na górę Rowokół, zwaną też Świętą Górą – ważny punkt nawigacyjny żeglarzy, miejsce pogańskiego kultu, cel pielgrzymek i legendarne gniazdo piratów w średniowieczu – którą znali jedynie z wierszy Henryki Jurałowicz.

W poszukiwaniu pamiątek

Osobiste przedmioty pisarzy oglądamy najczęściej w muzeum. Ale możesz postawić sobie i uczniom zadanie odnalezienia choćby jednej pamiątki po interesującym was pisarzu lub poecie. Spotykając się z ulubionym autorem, poproście go o jakąś pamiątkę. Książka z autografem to cenna rzecz, ale może uda wam się zdobyć jeszcze coś więcej, np. rękopis utworu do waszego szkolnego muzeum literackiego

CIEKAWE

Szukając Leśmiana

Tropem Leśmiana od wielu lat podąża Adam Kulik, reporter dokumentalista, który przygotował wspomnienia o poecie dotyczące czasów hrubieszowskich i zamojskich pt. *Leśmian, Leśmian*. Wykonał detektywistyczną pracę, by odnaleźć dawnych znajomych poety, jego przyjaciół oraz tych, którzy dla niego pracowali.

W Hrubieszowie w piwnicy pani Ireny Skrobiszewskiej znalazło się biurko Leśmiana. Odkupione wraz z innymi meblami Leśmianów w związku z ich przeprowadzką do Zamościa. Takich niespodzianek może być więcej...

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

Chcieliśmy założyć własne muzeum. Udało się! – piszą uczniowie ze **Szkoły Podstawowej nr 2 w Nowej Rudzie** – *W naszej szkole powstało pierwsze muzeum pamiątek literackich.*

Zbieramy eksponaty. Od Olgi Tokarczuk i Karola Maliszewskiego dostaliśmy kilka osobistych przedmiotów, np. okulary, zdjęcia.

Poznajecie? Czyje to portrety?

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Jeśli z waszą miejscowością związany był jakiś pisarz, poleć uczniom, żeby zapytali w miejscowej bibliotece, gdzie i u kogo można znaleźć pamiątki z nim związane. Powieście w miejscowej bibliotece ogłoszenie o poszukiwaniu pamiątek, zdjęć, wspomnień, śladów obecności pisarza w waszej miejscowości. Wyniki mogą być zdumiewające.

Dokumentacja

Niezwykle istotne jest dokumentowanie waszych odkryć i kolejnych spotkań. Dlatego przypomnij uczniom, by na wyprawę wyruszyli zaopatrzeni w aparaty fotograficzne, dyktafon (MP3) lub kamerę wideo. Poniżej znajdziesz kilka porad dotyczących robienia wywiadów, fotografowania i archiwizowania zebranych materiałów. O filmie przeczytasz w następnym rozdziale.

Przeprowadzamy wywiad

Ustne przekazy to bardzo ważne źródło informacji. Rozmowy z ludźmi mogą się okazać niezwykle cenne w pracy nad waszym projektem.

Kogo pytać?

Zbierając informacje na temat wybranego wątku literackiego, należy opracować listę osób, z którymi warto przeprowadzić rozmowy.

Na takiej liście mogą się znaleźć m.in.:

- spadkobiercy (potomkowie) wybranego autora;
- świadkowie wydarzeń związanych ze zjawiskiem literackim, którym się zajęliście (np. okoliczni mieszkańcy);
- pracownicy biblioteki, muzeum regionalnego;
- znawcy literatury, badacze twórczości wybranego pisarza;
- osoby, pod których opieką znajduje się spuścizna po autorze;
- starsi mieszkańcy pamiętający dawne czasy.

Jak przygotować pytania?

Na samym początku rozmowy albo jeszcze przed wywiadem warto, abyście zebrali informacje wstępne, które zawsze należy przechowywać wraz z zapisem wywiadu.

Do informacji wstępnych należą:

1. Data i miejsce przeprowadzenia wywiadu
2. Nazwisko osoby przygotowującej wywiad
3. Dane osobowe dotyczące tego, z kim przeprowadzany jest wywiad, oraz jego rodziny (informacje mają charakter poufny):
  - a) Imię i nazwisko
  - b) Data i miejsce urodzenia
  - c) Miejsce zamieszkania (obecne i dawne)
  - d) Ewentualne miejsce pracy (dawne i obecne)
  - e) Zawód

13 WSKAZÓWEK dla przygotowujących i przeprowadzających wywiady

1. Kontaktując się z wybraną osobą, należy się przedstawić oraz podać nazwę i adres szkoły. Następnie zwięźle i jasno wyjaśnić powód, dla którego chcemy umówić się na spotkanie.
2. Termin i miejsce spotkania uzgadniamy z naszym rozmówcą. Nie narzucamy swojej propozycji. Dostosujemy się do warunków stawianych przez rozmówcę.
3. Do spotkania trzeba się przygotować merytorycznie, znać temat rozmowy na tyle dobrze, aby zadane pytania nie dotyczyły elementarnej wiedzy. Wywiad ma służyć pogłębieniu naszej wiedzy i zdobyciu nowych, ciekawych informacji.
4. Przed spotkaniem należy zrobić plan rozmowy – zanotować kwestie, o które chcemy zapytać. W przeciwnym wypadku może się okazać, że zapomnieliśmy o jakimś istotnym szczególe.
5. Spotkanie trzeba technicznie przygotować. Najlepiej wyznaczyć jedną osobę, która będzie odpowiedzialna za przygotowanie sprzętu nagrywającego.
6. Pamiętajmy o uzyskaniu zgody naszego rozmówcy na nagrywanie wywiadu. Niektóre osoby mogą być speszzone tą propozycją lub źle do niej nastawione. Starajmy się wyjaśnić, że dzięki nagraniu będziemy mieli gwarancję, że żadna wypowiedź nam nie umknie.
7. Wywiad powinny przeprowadzać najwyżej trzy-cztery osoby. Większa grupa wprowadzi tylko niepotrzebne zamieszanie.
8. W czasie wywiadu należy zadawać pytania, ale nie wolno zasypywać nimi rozmówcy. Pozwólmy mu się zastanowić. Pozwólmy poruszać inne wątki. Może się okazać, że zdobędziemy nowe, cenne informacje.
9. W czasie przeprowadzania wywiadu należy być czujnym i wychwytywać nowe, intrygujące kwestie. Należy wtedy dopytać o szczegóły, poprosić o dodatkowe wyjaśnienia.
10. Może się okazać, że należy zorganizować następne spotkanie. Wówczas warto od razu zapytać o zgodę na kontynuację rozmowy i jeśli to możliwe, ustalić konkretny termin.
11. Dokumenty, zdjęcia, listy będące w posiadaniu naszego rozmówcy mogą się okazać bardzo cenne. Poprośmy wtedy o zgodę na ich skopiowanie i wykorzystanie. Nie należy nalegać na przekazanie oryginałów, bo są to prawdopodobnie cenne pamiątki rodzinne.
12. Pamięć ludzka jest zawodna, a relacje świadków wydarzeń często subiektywne, dlatego nie należy bezgranicznie ufać słowom naszego rozmówcy. Jeśli informacje przez niego podane są sprzeczne z informacjami uzyskanymi z innych źródeł, nie negujemy tej wypowiedzi.
13. Kończąc wywiad, dziękujemy rozmówcy za poświęcony czas. Nie zapominamy o uzyskaniu zgody na wykorzystanie wywiadu.

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Wypożyczcie z biblioteki album ze zdjęciami i przyjrzyjcie się, czy spełniają one opisane wyżej zasady. Jeśli łamią którąś z nich, być może jest to świadomy zabieg artystyczny. Zastanówcie się nad tym wspólnie.

CIEKAWE

Intymność czytania

Intymność czytania to cykl fotografii André Kertésza, węgierskiego fotografa, nazywanego poetą dwudziestowiecznej fotografii. Zdjęcia przedstawiają osoby pochłonięte lekturą, z głową opuszczoną ku książce lub gazecie, czytające na parapiecie, balkonie, na ławce w parku, w kawiarni, w tramwaju, w szpitalu; czytające dzieci i czytających starców. Zdjęcia robione były zawsze za zgodą pozujących, lecz w taki sposób, by im nie przeszkadzać. By zachować ów intymny nastrój między czytelnikiem a lekturą. Kertész, który był miłośnikiem książek i literatury, mówi do nas swoimi fotografiami, że nie ma miejsc, w których nie można czytać.

Cykl powstawał w trakcie całej drogi twórczej artysty. Najstarsze zdjęcie zrobił w 1921 roku, ostatnie w 1981. Wystawa była pokazywana w Polsce w różnych miastach.

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Zaproponuj uczniom polowanie z aparatem w rękę na zaczytane osoby. Czy udało im się je znaleźć i w jakich miejscach? Na zakończenie można zrobić wystawę zdjęć. Pamiętajcie o uzyskaniu zgody na upublicznienie fotografii.

„Mapa myślowa”, czyli utrwalamy zdobyte informacje

Aby uporządkować i utrwalić zebrane wiadomości, zaproponuj uczniom „mapę myślową” – metodę wizualnego przedstawienia problemu z wykorzystaniem rysunków, haseł, zwrotów, symboli. Ta forma notatki skłoni uczniów do myślenia, poszukiwania związków przyczynowo-skutkowych, pozwoli tworzyć obraz we własnej wyobraźni nie tylko na podstawie faktów, ale także własnej wiedzy i opinii na opracowywany temat. Taka forma zapisu treści zazwyczaj bardzo podoba się uczniom.

Metoda ta systematyzuje także zdobytą wiedzę, pozwala na jej wizualizację oraz doskonalenie umiejętności technicznych (rysowanie, pisanie, czytanie) i umiejętności umysłowych (planowanie, klasyfikowanie, uogólnianie). W trakcie pracy uczniowie dyskutują, przekonują się wzajemnie o swoich racjach, starają się dojść do porozumienia.

Portfolio projektu, czyli archiwizacja

Materiały, do których uczniom uda się dotrzeć w czasie realizacji projektu, powinny być gromadzone w jednym miejscu. Świetnie nadaje się do tego **portfolio** w formie teczki, segregatora lub pudełka. Powstanie w ten sposób dokumentacja wybranego tematu literackiego, którą twoi uczniowie będą mogli wykorzystywać podczas prezentacji projektu, opracowując stronę internetową lub wysyłając informację do mediów.

Dodatkową atrakcją dla niektórych uczniów będzie możliwość zaprojektowania i samodzielnego wykonania okładki waszego portfolio.

Gdy teczka jest już gotowa, a system przechowywania w niej materiałów opracowany, wyznaczcie spośród siebie osoby odpowiedzialne za pracę archiwalną, czyli uczniów, którzy będą opiekować się waszym archiwum.

Co powinno się znaleźć w portfolio projektu?

● Zdjęcia

Zapis ikonograficzny waszych wypraw w poszukiwaniu informacji, spotkań z ludźmi, odwiedzanych miejsc. Zgrajcie je na płytkę i dobrze opiszcie. Jeśli są to zdjęcia podarowane wam przez kogoś, pamiętajcie o dołączeniu zgody na ich publikację.

● Bibliografia

Spis wszystkich książek, artykułów prasowych i materiałów, do których udało się dotrzeć w trakcie zbierania informacji. Bibliografię należy sporządzić, trzymając się określonych zasad:

- » w przypadku książek wymieniamy autora i tytuł, miejsce oraz datę wydania;
- » w przypadku artykułów prasowych wymieniamy autora i tytuł, tytuł czasopisma wraz z numerem oraz datę wydania;
- » w przypadku materiałów odnalezionych w internecie podajemy autora i tytuł oraz dokładny adres internetowy.

● Opis dokumentów

Lista i opis wszystkich dokumentów, do których udało się dotrzeć. Taka lista powinna zawierać:

- » nazwę dokumentu;
- » datę i miejsce jego powstania;
- » opis, czyli informację o tym, co zawiera lub czego dotyczy;
- » miejsce przechowywania dokumentu.

W ten sposób należy wymienić i opisać wszystkie dokumenty urzędowe, listy, plany, mapy, zdjęcia itp. znajdujące się zarówno w instytucjach, jak i w posiadaniu osób prywatnych.

● Załączone dokumenty

Oryginały lub kopie dokumentów, które udało się zdobyć lub wykonać. Do każdego dokumentu należy dołączyć informację o dacie jego powstania oraz miejscu przechowywania.

● Wywiady, relacje świadków

Wszystkie przeprowadzone rozmowy należy załączyć zarówno w formie nagrania (płyta CD, minidisc), jak i w formie pisemnej. Materiały powinny być dokładnie opisane, tzn. zawierać następujące informacje:

- » datę przeprowadzenia rozmowy;
- » imię i nazwisko rozmówcy;
- » związek rozmówcy z bohaterem/tematem waszego projektu (np. prawnuczka pisarza, uczestnik wydarzeń literackich itp.);
- » imiona i nazwiska osób przeprowadzających rozmowę.

Co może jeszcze znaleźć się w portfolio

Oprócz tej podstawowej i najważniejszej dokumentacji projektu w portfolio mogą się znaleźć informacje dodatkowe opisujące waszą pracę nad projektem, anegdoty z nią związane, ciekawe wydarzenia, kontakty do waszych sojuszników, charakterystyka ciekawych ludzi, których udało wam się spotkać.

● Media

W portfolio przechowujcie wszystkie wycinki z prasy, napisane przez was artykuły, nagrania wywiadów radiowych czy telewizyjnych, które dotyczą waszej pracy nad projektem bądź waszego tematu.

● Relacje z wydarzeń

W czasie realizacji projektu będziecie mieli okazję uczestniczyć w nietypowych wydarzeniach. Na pewno w portfolio powinna się znaleźć relacja ze spotkania z autorem, z regionalnej czy ogólnopolskiej prezentacji projektów, ale może także z wycieczki do regionalnego muzeum, ze spotkania ze znawcą literatury, z wystawy, którą zorganizujecie...

● Wasza twórczość

Pracując nad projektem, piszecie eseje, czasami wiersze, rysujecie, malujecie, kręcicie filmy, tworzycie...

Te prace nie powinny zagać. Zachowajcie je w swoim prywatnym archiwum projektu.

● Inne

To mogą być także notatki z lektur, aforyzmy, ważne myśli, listy, które dostaliście od ważnych osób albo które sami wysłaliście, wpisy na waszej stronie internetowej...

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Jak będzie wyglądało portfolio waszego projektu?

Zaproponuj uczniom „burzę mózgów” i wybierzcie wspólnie najlepszy pomysł.

Prezentacje

Dobiegł końca żmudny, ale i pasjonujący etap gromadzenia wiadomości i ciekawostek o wybranym wątku literackim. Nadszedł czas, by dokonane przez was odkrycia ujrzały światło dzienne.

W dzisiejszej rzeczywistości wypełnionej nadmiarem informacji i krzykliwej reklamy trzeba się niemało natrudzić, by zainteresować kogoś swoim pomysłem, zwłaszcza w dziedzinie literatury.

Dlatego tak ważna jest forma przekazu. Również sami uczniowie potrzebują atrakcyjnej formuły działania, by chcieli się zaangażować i uznać projekt za swój.

Wielomiesięczna praca powinna się zakończyć wymiernym efektem, który wynagrodziłby trud uczestników projektu oraz zainteresował społeczność lokalną.

Ze względu na cel programu **Literacki atlas Polski**, jakim jest promocja czytelnictwa, ważne jest upowszechnienie efektów poszukiwań grupy uczniów. A możliwości ku temu mamy wiele.

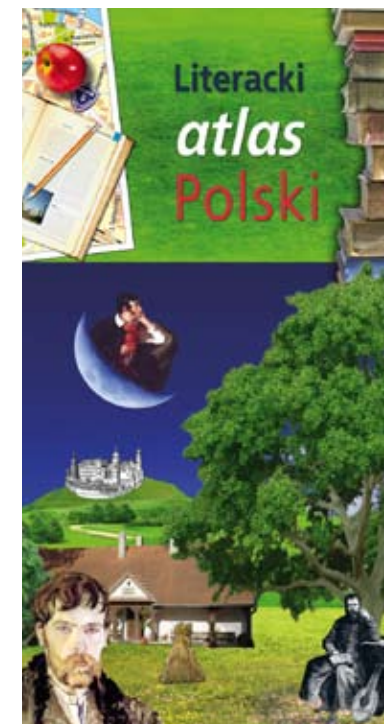
WACHLARZ MOŻLIWOŚCI I INSPIRACJI

Odkąd ruszył program **Literacki atlas Polski**, uczniowie ze szkół w różnych regionach Polski rozpoczęli poważne poszukiwania literackich tropów w swoich regionach. Pod opieką nauczycieli i bibliotekarzy wykonywali detektywistyczną pracę, szukając pamiątek po ludziach pióra, pytając świadków o ciekawe historie, anegdoty, przeglądali dokumenty w miejscowych archiwach, organizowali spotkania z żyjącymi poetami i prozaikami. W końcu zaczęli nadsyłać do CEO informacje o swoich odkryciach. Zebrane przez nich materiały zostały wykorzystane w książkowym wydaniu **Literackiego atlasu Polski** (wydawnictwo Bezdroża, Warszawa 2007).

W przyszłości planowane jest drugie wydanie poprawione „Atlasu” oraz później regionalne edycje.

Tymczasem proponujemy opracowanie literackich tras po waszych miejscowościach lub po całym regionie. Umieścimy je na stronie internetowej, tworząc literacką mapę Polski. Projekt broszury z trasą literacką, miniprzewodnika możecie przedstawić w miejskim czy gminnym dziale promocji. Może to być doskonała forma propagowania turystycznych walorów waszego regionu.

Poza przewodnikiem **Literacki atlas Polski**, który ukazał się nakładem wydawnictwa Bezdroża, projekty uczniowskie zostały wykorzystane również w przewodniku turystycznym *Świętokrzyski Szlak Literacki*. Towarzyszy mu mapa województwa w skali 1:200 000 z wytyczonymi szlakami literackimi, zaznaczonymi miejscami, z którymi wiążą się nazwiska słynnych pisarzy. Ponadto znajdują się tam informacje o wybranych muzeach biograficznych pisarzy pochodzących z tego regionu, biogramy twórców i charakterystyka wybranych miejsc.

Przewodnik powstał z inicjatywy Regionalnej Organizacji Turystycznej Województwa Świętokrzyskiego i we współpracy ze Stowarzyszeniem Antropologicznym „Archipelagi Kultury”. W ramach projektu *Świętokrzyski Szlak Literacki* na terenie województwa oznakowano trasy literackie i obiekty za pomocą strzałek kierunkowych i tablic. Obecnie w przygotowaniu jest *Małopolski Szlak Literacki*, a w planach kolejne województwa.

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Henryk Sienkiewicz w Rudawie?

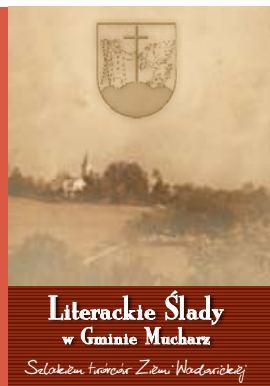
1. W ramach zagadki literackiej poleć uczniom odszukanie w biografii Sienkiewicza epizodu związanego z Rudawą.
2. Zagadka literacka dla uczniów:
  - Co wiecie o twórcach, których widzicie na tablicy?
  - Czy potraficie podać po jednym tytule utworu napisanego przez nich?
  - Czy Sławomir Mrozek i Józef Baran wspominają w którymś ze swoich utworów o Borzęcinie?

Jednym z efektów pracy nad projektem może być wydanie publikacji. Nie musi to być wielostronicowa książka. Warto zacząć od broszury jedno-, dwustronicowej. Zastanów się wspólnie z uczniami, kto mógłby pomóc wydrukować przygotowaną broszurę. Można przedstawić projekt trasy literackiej czy miniprzewodnika w gminnym dziale promocji i zastanowić się wspólnie, jaka forma publikacji będzie najlepsza. Równie dobrze może to być ulotka dołączana do gazety lokalnej.

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
 PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

Uczniowie z **Gimnazjum im. J.B. Górkiewiczowej w Mucharzu** wraz z nauczycielami – opiekunami projektu – doprowadzili do wydania broszurki pt. „Literackie Ślady w Gminie Mucharz. Szlakiem twórców Ziemi Wadowickiej”. Pomogli im w tym: Stowarzyszenie „Aletheia” z Krakowa, Pracownia Umiejętności Akademii Rozwoju Filantropii, Polska Telefonia Cyfrowa.

CIĘKAWE

„Ulicznicy” z Zamościa

Książka o pisarzach patronujących zamojskim ulicom *Ulicznicy. Ulicą, by poznać człowieka*. *Klasyki zamojskich ulic* zawiera teksty młodych autorów debiutantów. To uczniowie zamojskich szkół, którzy wzięli udział w projekcie przygotowanym przez Miejski Dom Kultury. Atrakcyjnie wydany tomik z esejami o Juliuszu Słowackim, Władysławie Reymoncie, Janinie Porazińskiej i innych twórcach dostępny jest w księgarniach.

Aby dobrze przygotować się do pracy nad redakcją przewodnika, zapoznaj się z poniższymi ćwiczeniami, które możesz przeprowadzić z uczniami.

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
 ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Jak wygląda przewodnik?

Na spotkanie z uczniami przynieś kilka różnych przewodników lub poproś o to uczniów. Uczniowie w parach wybiorą jeden przewodnik do przeanalizowania oraz otrzymają kartę obserwacji, na której zanotują swoje spostrzeżenia. Zwróć uwagę uczniów na zamieszczone w przewodnikach propozycje gotowych tras po regionie. Po zakończeniu pracy w parach zbierzcie na forum uwagi i zapiszcie je na flipcharcie. Zastanówcie się, do czego przydatny jest przewodnik i jakie są jego główne cechy.

1. Jaki format (kształt, objętość) ma prezentowany przewodnik?

Jak myślisz, dlaczego zastosowano właśnie taki format?

2. W jaki sposób podzielone są materiały w prezentowanym przewodniku?

» czy przewodnik podzielony jest na rozdziały (jakie)?

» czy rozdziały podzielone są na podrozdziały, działy itp.?

» czy istnieje jakiś inny podział – jaki?

3. W jaki sposób przewodnik jest opracowany graficznie?

» czy w prezentowanym przewodniku zastosowano jakiś podział kolorystyczny? Jeżeli tak, to jaki?

» czy jakieś fragmenty są szczególnie wyróżnione graficznie (np. wyboldowane)? Jeżeli tak, to jakie i dlaczego?

» czy istnieją jakieś ciekawe, nietypowe rozwiązania graficzne?

4. Jaką objętość mają teksty zamieszczone w przewodniku?

» większość tekstów składa się z kilku zdań

» w przewodniku można znaleźć teksty jednozdaniowe albo równoważniki zdań

» w przewodniku znajdują się dłuższe teksty – na całą stronę i więcej

5. Jakiego rodzaju teksty są zamieszczone w prezentowanym przewodniku?

- » opisy budynków
- » opisy miejsc
- » biografie
- » fragmenty materiałów źródłowych (dokumentów, listów)
- » fragmenty wywiadów

6. Przeczytaj jeden dowolny tekst z prezentowanego przewodnika – jakiego rodzaju informacje się w nim znajdują?

» czy zawarte są jakieś daty?

» czy podane są jakieś nazwy, nazwiska?

» czy tekst jest twoim zdaniem ciekawy? Dlaczego?

7. Jakie dodatkowe informacje zamieszczone są w przewodniku (adresy restauracji, adresy hoteli, system punktacji, telefony itp.)
Po co zamieszczono takie informacje?

8. Jakie zdjęcia zamieszczono w przewodniku? Co przedstawiają?

9. W jaki sposób opracowane są mapy zamieszczone w przewodnikach? Całe mapy, trasy, fragmenty?

10. Co ci się nie podoba w prezentowanym przewodniku (przeszkadza)?

11. Co ci się najbardziej podoba w przewodniku? Czy jest ciekawy, wygodny w użyciu? Jakie jego cechy sprawiają, że tak go odbierasz?

„Przewodniki” literackie

W każdym dobrym przewodniku turystycznym można znaleźć informacje o literackich śladach w danej miejscowości. A czy znasz przewodniki, w których literatura zajmuje szczególne miejsce?

Oto wybrane pozycje:

„Słownik warszawski” Olgierda Budrewicza

– niby słownik, niby przewodnik po Warszawie, w którym autor wspomina pisarzy i poetów oraz wydarzenia kulturalne związane z różnymi miejscami Warszawy.

„Warszawski przewodnik literacki” pod red. Pawła Cieliczko, Fundacja Badań Literackich, IBL PAN

– w bedekerze znalazło się ponad 130 literackich portretów stolicy nakreślonych piórem pisarzy i poetów wielu pokoleń i stuleci. Dzięki temu poznajemy Warszawę Jana Kochanowskiego, Adama Mickiewicza, a także współczesne jej oblicze zaprezentowane przez Dorotę Masłowską i Muńka Staszczuka. Każdy z portretów przedstawia fragment utworu poświęcony konkretnemu miejscu stolicy, kontekst powstania utworu, związku autora z Warszawą oraz przewodnikowy opis tego miejsca.

„Świętokrzyski szlak literacki”

– przewodnik z mapą. Inicjatywa Regionalnej Organizacji Turystycznej Województwa Świętokrzyskiego i Stowarzyszenia Antropologicznego „Archipelagi Kultury”. W ramach projektu „Świętokrzyski szlak literacki” na terenie województwa oznakowano trasy literackie i obiekty za pomocą strzałek kierunkowych i tablic.

„Gębą stąd – śladami Witolda Gombrowicza” Zbigniewa Tyczyńskiego

– przewodnik turystyczno-literacki. Autor przewodnika poszukuje śladów pamięci o ziemi świętokrzyskiej w utworach Gombrowicza.

Przewodniki wydawnictwa Rewasz – bogate w cytaty z utworów literackich związanych z regionem.

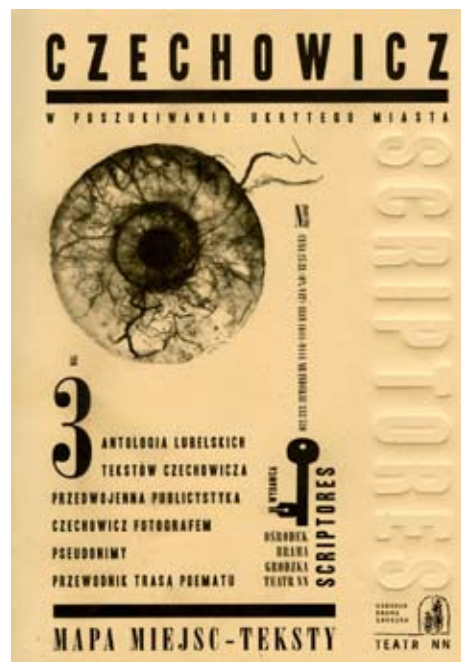
„Scriptores”

Tysiąc dwieście stron. Tyle w sumie liczą trzy numery pisma „Scriptores” poświęcone Józefowi Czechowiczowi, lubelskiemu poecie, o którym wydawało się, że już wszystko wiadomo.

„Scriptores” znaczy po łacinie „zeszyty”. Służą one Ośrodkowi „Brama Grodzka – Teatr NN” do porządkowania rzeczywistości swojej małej ojczyzny – Lublina. Te 1200 stron powstało w odpowiedzi na proste pytanie: dlaczego właściwie mówimy, że Czechowicz był „poetą lubelskim”?

Odpowiadając na nie, odkryliśmy Czechowicza jako dziennikarza, redaktora, bibliofila, nauczyciela, regionalistę i fotografa. Pomnikowa postać zamieniła się w intrygującego i wielowymiarowego człowieka bardzo zaangażowanego w życie swojego miasta. W ten sam sposób można odkryć każdego literata – na pewno skrywa wiele tajemnic. Na „Scriptores” składa się kilka tysięcy cytatów z kilkuset źródeł oraz setki zdjęć, które ilustrują kolejne wątki życia poety.

Źródło: Marcin Skrzypek, redaktor naczelny „Scriptores”

Porozmawiaj z uczniami o tym, czy można wymienić zasady, jakimi rządzi się przewodnik?

Odwołaj się do ich doświadczenia, być może któryś z nich podróżował z przewodnikiem w rękę. Niech postara się powiedzieć, co dla niego było wówczas istotne. Zaproponuj „burzę mózgów”. Zastanówcie się wspólnie, jakiego rodzaju teksty powinny się znaleźć w waszym literackim przewodniku, pamiętając o tym, jakie cechy powinien mieć przewodnik jako rodzaj publikacji.

Co dalej? Jak wykorzystać zgromadzone materiały? Przed wami teraz ich selekcja i opracowanie.

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
NIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
E ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Projektujemy nasz przewodnik

1. Zbierzcie wszystkie zgromadzone dotychczas materiały, zdjęcia archiwalne i współczesne. Uczniowie powinni mieć do dyspozycji flipchart, kredki, flamastry itp.

Zadaniem uczniów będzie opracowanie własnej strony przewodnika.
2. Drugi wariant zakłada opracowanie istniejących już tras literackich po regionie. Uczniowie mogą dopracować na przykład ich formę graficzną, dodać zdjęcia czy komentarze.

Bez względu na to, który wariant zadania wybieriecie, gotowe przewodniki powieście na ścianie i omówcie proces ich tworzenia.

Wspólnie redagujemy pierwsze zdania

Redakcja tekstu do przewodnika może początkowo sprawiać uczniom trudność, dlatego dobrze jest wspólnie rozpocząć pracę. Możesz zaproponować uczniom ćwiczenie z gotowymi materiałami (znajdziesz je na stronie internetowej **Literackiego atlasu Polski**). Możesz też przygotować własne materiały.

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
E ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Uczniowie w parach losują kartki z przykładowymi projektami i poleceniami. Projekty są zwięźle opisane i prezentują różnego rodzaju dokumenty, np.: wywiad z autorem, opis zdjęcia archiwalnego i współczesnego, fragment powieści, opis dokumentów archiwalnych. Zadaniem uczniów będzie wymyślenie błyskotliwego tytułu oraz napisanie pięciu pierwszych zdań właściwych dla wylosowanej formy tekstu. Poproś uczniów, aby pisali teksty z myślą o publikacji. Informacje mogą być wymyślone, a im bardziej pomysłowe, tym lepiej. Następnie uczniowie odczytują teksty, po czym wspólnie omawiają cechy dobrego tekstu – jaki powinien być tytuł, jaki materiał wydaje się uczniom ciekawy, a jaki nie. Zastanówcie się, jakich błędów należy unikać.

Olga Tokarczuk w swoim domu w Krajanowie.

Jestem z natury delikatna. Gdy czytam codziennie gazety, to wpadam w rozedrganie. Chwała Bogu, że znalazłam takie miejsce, które nie jest w żadnym wypadku odcięte od świata. Bo takich miejsc odciętych nie ma, no może pustynia w Australii, Afryce. Poza tym zawsze dobrze postrzegane było mieszkanie na prowincji. Dopiero w komunie nobilitujące stało się miasto i ludzie przedkładali bloki nad świeże powietrze na wsi. Ja tego nie rozumiem, to wszystko było postawione na głowie. Mam wrażenie, że jestem uprzywilejowana, mieszkając w Krajanowie.

Dom Olgi Tokarczuk w Krajanowie.

Polecenie:
Napisz tytuł i pięć pierwszych zdań tekstu.

Rodzaj tekstu – wywiad z pisarką

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Uporządkowanie zebranych materiałów może sprawiać niemało kłopotów. Jeżeli są związane z miejscami, można je nanieść na mapę. Jeżeli nie, warto zastosować metodę gry w domino literackie, odpowiednio rozbudowując jej zasady. Wystarczy podzielić się wycinkami (cytatami, zdjęciami) i układać je na zmianę według pasującej tematyki. Każde przerwanie wątku logicznego wymaga ułożenia komentarza-łącznika. Na koniec należy przeczytać całość – czy ułożyła się w spójną historię? Taka słowna gra w domino to nic nowego. Przypomina ją każda rozmowa, w której najpierw dopowiadamy coś na temat zaproponowany przez naszego rozmówcę, a potem sami przekazujemy na nowy.

Praca nad tekstem

Najważniejsze, aby uczniowie ćwiczyli umiejętność pisania, a potem redagowania napisanych przez siebie i kolegów tekstów. Zanim tekst zostanie wydrukowany, należy przejrzeć go pod względem poprawności stylistycznej i ortograficznej. Twoja pomoc jest tu niezbędna. Omawianie tekstu na forum to dobra okazja, aby przedyskutować zdania, które budzą wątpliwości, i aby dopracować go pod względem językowym.

Podstawowe zasady redagowania tekstów

Pytania

Tekst informacyjny powinien odpowiadać na podstawowe pytania, takie jak: *kto? co? gdzie? kiedy? jak? dlaczego? z jakim skutkiem? skąd wiadomo?*

kiedy? Podczas pobytu kto? Mirona Białoszewskiego gdzie? u przyjaciół w Kobyłce, poeta co? chodził jak? często na spaceru do domku Zofii Nałkowskiej (w połowie drogi między Wołominem a Kobyłką) – skąd wiadomo? opowiada znajoma Białoszewskiego Irena Prudil.

Zasada odwróconej piramidy

Najważniejsze informacje powinny znajdować się na początku tekstu.

najważniejsza informacja – zmiana miejsca zamieszkania poety Miron Białoszewski przeprowadzał się kilka razy. dalej informacje o tym, gdzie mieszkał Mieszkał na Poznańskiej, przy placu Dąbrowskiego, potem na Lizbońskiej i Hożej. dodatkowa informacja o miejscu, gdzie przebywał W Aninie odwiedzał Wandę Chotomską, ale to również miejsce jego pobytu w klinice kardiochirurgii.

Etapy tworzenia tekstu

- gromadzenie informacji
- selekcjonowanie i porządkowanie informacji
- pisanie

Pytania, na które warto odpowiedzieć przed rozpoczęciem pisania

Dla kogo piszę?

Tekst powinien uwzględniać poziom intelektualny i wyrobienie językowe czytelnika, znajomość opisywanych realiów, jego wiedzę, zainteresowania. Inaczej trzeba przedstawiać informacje laikom, inaczej ludziom znającym temat. Nie należy zapominać o wytłumaczeniu tym pierwszym podstawowych pojęć, które mogą wydawać się piszącemu oczywiste. Można wyobrazić sobie konkretnego człowieka, dla którego piszemy. Jeśli tworzymy tekst skierowany do rówieśników, to np. myśleć o rzeczywistym koleźce, zastanowić się, czy będzie rozumiał słowa, znał używane terminy.

Co chcę mu powiedzieć?

Przed napisaniem tekstu można ułożyć lub zapisać kilkuzdaniową odpowiedź na to pytanie.

Po co chcę mu to powiedzieć?

Czy zamierzamy przekazać wiedzę, bawić, nakłonić do czegoś. Można łączyć cele, ale najlepiej wybrać jeden cel nadrzędny (np. śmiech środkiem do nakłaniania).

Spójność tekstu uzyskuje się dzięki następującym elementom:

- tekst jest sformułowany przez jeden podmiot mówiący (człowieka lub grupę ludzi), podmiot jest ten sam w całym tekście,
- tekst kierowany jest do tego samego odbiorcy, zakłada się określony zasób wiedzy o świecie,
- dotyczy jednego przedmiotu,
- tematy kolejnych zdań powtarzają część informacji ze zdań wcześniejszych, np. poprzez używanie synonimów, zaimków analogicznych,
- używane są wskaźniki zespolenia (np. Na początku zajmę się..., Oto przykład..., Reasumując...)

Karta do przewodnika

W naszym programie przyjęliśmy również pewne zasady konstruowania „kart” projektów uczniowskich. Jest to schemat, który pozwala nie pominąć najważniejszych informacji i je uporządkować.

WZÓR KARTY DO PRZEWODNIKA Literacki atlas Polski

1. Dane o szkole (nazwa szkoły, adres, strona www).

2. Tytuł projektu.

3. Treść

- » Krótka informacja o temacie projektu
- » Informacja o miejscu, którym się zajęliście, np. o mieście, o regionie, o okolicznych miejscowościach
- » Informacja o autorze (autorach) – szkic biograficzny, a w nim przede wszystkim: związki autora z waszą okolicą, miejscowością
- » Opis trasy literackiej (zachęta do zwiedzenia miejsca i odkrycia jego tajemnic).

4. Bibliografia.

5. Spis ilustracji, zdjęć (autorzy, źródło).

6. Autorzy projektu.

Tekst powinien zajmować 2-4 strony (3600 – 7200 znaków), czcionka: Times New Roman (rodzaj), 12 (wielkość), odstęp pojedynczy.

Zdjęcia załączone osobno (do 10 zdjęć) w dobrej rozdzielczości (około 90 000 pikseli, inaczej 300 dpi). Zdjęcia powinny być opisane: co się na nich znajduje, kto jest autorem, ewentualne źródło zdjęć.

Projekt w internecie

Uczniowie uczestniczący w programie **Literacki atlas Polski** mogą sami zamieszczać zebrane materiały na stronie internetowej Centrum Edukacji Obywatelskiej. Mamy bogaty zbiór literackich projektów, z których chcemy stworzyć wirtualną mapę literackich śladów w Polsce. Uczniowie będą mogli dodać swoje projekty, klikając na nazwę województwa. Mapka jest w przygotowaniu, natomiast od początku trwania programu szkoły tworzyły swoje strony w tzw. serwisie szkół.

Pracując nad projektem, gromadzicie wiele tekstów. Dobrze jest zbierać je w jednym miejscu i starannie archiwizować.

Opisz z uczniami to, czego się z nich dowiedzieliście. Dołączcie zeskanowane materiały, ilustracje, najciekawsze zdjęcia, fragmenty tekstów. Dokonajcie selekcji i stwórzcie własną stronę internetową, wykorzystując sieć do rozpowszechnienia informacji o waszym projekcie.

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
YKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

Uczennice z **Gimnazjum nr 2 w Rumii** opracowały i stworzyły stronę poświęconą Dorocie Masłowskiej.

Znajduje się na niej obszerna biografia pisarki, opis miejsc związanych z jej życiem, wywiady oraz galeria zdjęć.

Adres strony: www.gimnazjum2rumia.megahost.pl

Aby przygotować projekt strony, należy:

- określić, kto jest jej adresatem
  - ustalić, jaki jest cel strony
  - zdecydować, w jaki sposób zostanie wykonana
  - podzielić się zadaniami
  - dobrać materiały, zdjęcia, tabelki, rysunki itd.

Oprócz szczegółowych informacji o waszym wątku literackim możecie zamieścić na stronie informacje o szkole i klasie, a także zdjęcia uczniów biorących udział w projekcie. Pamiętać należy, że korzystanie z jakichkolwiek materiałów, które nie są waszą własnością intelektualną, wymaga uprzedniego uzyskania zgody autora.

Blog to jeszcze jedna z form prezentacji zebranych materiałów. Dziś zastępuje dzienniki, pamiętniki, w których autorzy zapisywali swoje obserwacje i swoją twórczość. Każdy może mieć swój blog, który jest udostępniany powszechnie i który można komentować. I w naszym programie pojawia się coraz więcej blogów zakładanych przez uczniów.

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
YKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

Gimnazjum nr 1 im. ks. Stanisława Konarskiego w Jarocinie prowadzi blog www.atlas.bloog.pl pod nazwą *Śladami Bronisława Dostatniego*. W ramach programu **Literacki atlas Polski** uczniowie zbierają informacje o pisarzu i podróżniku, autorze serii „Magda w świecie...”. W blogu znajdziemy między innymi list do uczniów od żony zmarłego pisarza. Jest też wywiad z siostrą pana Dostatniego i jego kolegą. Uczniów zaintrygowała podróżnicza pasja Bronisława Dostatniego. Był absolwentem Szkoły Lotniczej w Dęblinie i w roku 1976 odbył swoją pierwszą podróż dookoła świata. Od tego czasu podróżował po niemal całym globie, głównie w strefie Pacyfiku.

Przy realizacji projektu można zdobyć wiele nowych umiejętności, np. tworzenia stron, zakładania bloga. Może w ramach zajęć informatycznych uczniowie opracują stronę waszego projektu?

Literacka mapa miasta

Niektórzy wolą wyprawy z książką w ręku od zwykłych spacerów. Wówczas widzą więcej niż to, co widać gołym okiem. Bogaci w wiedzę o dawnych czasach nakładamy na dzisiejszy wizerunek miasta kliszę pamięci utrwaloną przez pisarza. Odnalezienie miejsc opisanych w literaturze nie zawsze jest łatwą sprawą. Zmieniają się nazwy ulic, place czczą innych bohaterów, burzy się jedne domy, by zbudować inne. Mimo wszystko warto szukać śladów, by ocalić wspomnienie starej kamienicy opisanej kiedyś przez poetę. Ocalić i przekazać dalej. Trzeba mieć tylko wrażliwe ucho na opowieści starszych ludzi, mieć odwagę pytać, być dociekliwym, a wtedy przy odrobinie szczęścia odłoni się przed nami obraz, jakiego się nie spodziewaliśmy. I tym samym odtworzymy jeden więcej, nasz własny kadr pamięci.

Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” w Lublinie jest inicjatorem *Spaceru trasą „Poematu o mieście Lublinie” Józefa Czechowicza*. Pierwsze przejście odbyło się w nocy z 13 na 14 lipca 2003 roku w ramach obchodów 100. rocznicy urodzin poety. Tak rozpoczęła się coroczna tradycja przejścia śladami miejsc uwiecznionych w poemacie. *Zapraszamy na spacer w noc lipcową, pierwszą noc pełni księżyca, bo właśnie wtedy przemierza Lublin czechowiczowski wędrowiec. Wkracza on do miasta od strony Górek Czechowskich, kieruje się ku nieistniejącemu dziś przedmieściu Wieniawa, odwiedza cmentarz przy ulicy Lipowej, dalej Krakowskim Przedmieściem podążana Stare Miasto, a stamtąd na Zamek, do kaplicy pw. Świętej Trójcy. Potem schodzi w dół na nieistniejącą dziś ulicę Szeroką i krętymi uliczkami także nieistniejącej dzinicy żydowskiej przez „Kalinowszczyznę i Czwartek” opuszcza rodzinne miasto. Trasą prowadzić nas będzie Czechowicz i... księżyc w pełni. Będzie to droga w miejsca dobrze nam znane, ale i te, które zniknęły już z planu Lublina.*

źródło: www.tnn.lublin.pl

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
Y PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
YKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

Na spacer z książką w ręku wyruszyli uczniowie **Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego im. Janusza Korczaka we Wschowie**. Kolejne etapy spaceru po Wschowie wyznaczała powieść pt. *Wilcze jagody* Leonie Ossowski, autorki urodzonej w Osowej Sieni (nieдалеко Wschowy). Wątki biograficzne powieści mieszają się z fikcją literacką. Akcja *Wilczych jagód* rozgrywa się w realiach przedwojennej i wojennej historii Osowej Sieni i Wschowy. „*(Laura) okrążyła wieś, spoglądając raz po raz na kwadratowe oblicze starego mężczyzny, którego ponury i surowy profil był skierowany na wschód*”. Mowa tu o Kolumnie (wieży) Bismarcka. Po wojnie została zniszczona, a na jej miejscu (pod koniec lat 70.) postawiono pomnik byka Ilona, który dał podwaliny pod nową rasę hodowlaną krów w Państwowym Ośrodku Hodowli Zarodowej w Osowej Sieni...

===== SPEKTAKL, HAPPENING =====

Nasze codzienne zachowania na ulicy mieszczą się na ogół w zamkniętym zbiorze konwencjonalnych gestów, słów, powitań, pożegnań rozmówców, ukłonów w stronę sąsiadek, krótkiej wymiany uprzejmości. Młodzi ludzie mijają się, spiesząc do swoich szkół i prac, starsi, wracając z targu, czasem przysiadą na ławeczce, jakby na coś wyczekując. Zwykle nie wydarza się nic nadzwyczajnego.

Czasem jednak ten codzienny rytm zakłóci jakieś zdarzenie, które zmieni drogi idących, skieruje oczy wszystkich w jeden punkt. Kiedyś takim wydarzeniem był jarmarczny teatr, który przybywał do miasteczka i rozkładał swój dywan gdzieś na rynku. Dziś może być to grupa zapaleńców – miłośników literatury, która na spokojnym placu rozpocznie swą niecodzienną opowieść.

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
YKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

Ciekawy pomysł mieli **uczniowie z Krosna**, którzy postanowili wystawić Fredrowską „Zemstę” na zamku, którego historia zainspirowała dramatopisarza do ułożenia intrygi wokół sporu o mur. Uczniowie dokładnie zbadali historię słynnej awantury, która rzeczywiście kiedyś miała tam miejsce.

Zwieńczeniem ich pracy był spektakl zagrany na kamienieckim zamku w strojach z epoki oraz film dokumentujący działania, nagrodzony w konkursie filmowym organizowanym przez CEO.

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
YKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

Grupa uczniów ze **szkoły w Jaśle** ożywiła swoją obecnością dworek Marii Konopnickiej w Żarnowcu koło Krosna.

Dziewczęta przebrane w XIX-wieczne stroje starały się odtworzyć atmosferę dni, kiedy pisarka zamieszkała w podarowanym jej dworku.

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
E ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Na podstawie tego zdjęcia można zainscenizować scenę przybycia Marii Konopnickiej do Jedlicza. Wyobrazić sobie okrzyki i wiwaty, jakie wznoszono na jej cześć, prezenty, jakie jej podarowano. I w ten sposób rozpocząć wspólną wycieczkę jej śladami...

Powitanie Marii Konopnickiej na stacji w Jedliczu

ZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
EWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
E ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
E ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Ćwiczenie z tekstem: Ożywianie obrazów

1. Poleć uczniom odnalezienie tekstów literackich, które portretują dawny wygląd i atmosferę waszej miejscowości. Niech odnajdą fragmenty związane z jakąś sekwencją czynności, które można by odtworzyć, zagrać. Pracując w grupach, uczniowie wybierają sceny, które chcieliby pokazać. Przygotowują krótkie dialogi, szukają informacji o miejscu akcji, strojach mieszkańców i rekwizytach.
2. Następnie zaproponuj uczniom wycieczkę w poszukiwaniu opisanych miejsc. Jeśli nie ma już domu, którego szukacie, znajdźcie inny podobny zakątek (podwórko, rynek, uliczka). W wybranym miejscu uczniowie aranżują krótkie scenki opisane w książce. Postarajcie się jak najwierniej odtworzyć klimat miejsca i sceny z życia mieszkańców. Początek i koniec sceny zaznaczcie symbolicznym klapsem.
3. Możecie zdecydować się na kilka miejsc położonych blisko siebie. W ten sposób utworzycie szlak literacki wokół wybranej książki. Zaproszcie uczniów z sąsiedniej klasy, nauczycieli, rodziców na wspólną literacką wyprawę połączoną z odgrywaniem krótkich scenek w przestrzeni waszego miasta, miasteczka, wsi. Postarajcie się o kamerę, aby uwiecznić odgrywane sceny!

Przykładowy fragment prozy, który uczniowie mogą ożywić w dobranym odpowiednio zakątku miasta:

Na Rynku Solnym rozbrzmiała **pompa**. Najpierw parę powolnych, jakby dla dopełnienia rytuału przebudzenia, ruchów długim ramieniem, parę jego uderzeń o **kamienne podłoże** i wąską stróżką woda popłynęła drewnianą sfatygowaną **rynną**. Metaliczny dźwięk pompy odbijał się od najbliższych domów, od **cukierni**, oddalał się w głąb ulic i milkł na ich krańcach. Dźwięczał strumień wody, uderzając o dno **wiadra**, które Helena Hawryluk, **praczka**, ustawiła u wylotu rynny. Woda pieniała się i pryskała, z głębi pompy słychać było syczenie i bulgotanie. [...]

Helena Hawryluk pierwsza pojawiała się przy pompie (była praczką sumienną i punktualną). Z szeroko rozstawionymi nogami pochylała się i prostowała wraz z opuszczanym i podnoszonym ramieniem pompy, dopóki woda nie napełniła obu wiader. Tuż obok przy ulicy Mleczarskiej mieściła się pralnia. [...]

Na małym podwórku przed pralnią suszyła się **na sznurach**, bez różnicy pochodzenia czy wyznania jej właściciela, **bielizna**. W ciepłe dni lekkie poddmuchy wiatru wydymały schnące **koszule**, **prześcieradła**.

Piotr Szewc Zmierzchy i poranki

Uwaga!

Jeśli w wybranym przez was tekście jest niewiele akcji, a więcej opisów atmosfery miejsca, możecie samodzielnie wymyślić przebieg akcji.

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

IE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Każde z tych miejsc może być doskonałym miejscem do zorganizowania akcji teatralnej. Gdy uprzedzicie o waszym pomysle mieszkańców, od razu będziecie mieli widownię!

Coraz większą popularnością cieszy się obecnie sztuka opowiadania. Twoi uczniowie też mogą spróbować opowiedzieć historię, którą odkryli w czasie pracy nad projektem. Opowiadanie ma siłę przywracania do życia nawet tych historii, które wydają się mało porywające. W trakcie opowiadania historia staje się niepowtarzalna, jedyna w swoim rodzaju, zaczyna żyć własnym życiem. Widowisko narracyjne to swego rodzaju spotkanie, podczas którego jedni drugim opowiadają historię. Gdy wątek narracyjny połączy się z muzyką, gestem i scenografią, ty i twoi uczniowie będziecie mogli się przekonać, jak wielka może być magia opowieści.

Pomóż uczniom przygotować scenariusz opowiadania, zadbajcie o jego dramaturgię. Nie zapomnijcie o muzyce i rekwizytach. Ćwicząc opowiadanie, zwróćcie uwagę na mowę ciała.

Opowiadać można w różnych miejscach: w salach muzealnych, przedszkolach, bibliotece. Bez względu na miejsce, zwróć uwagę uczniom, aby zadbali o otoczenie, zaaranżowali przestrzeń, wprowadzili różne elementy, dzięki którym ludzie przychodzący posłuchać będą czuli, że ktoś o nich zadbał. Poczestujcie gości czymś do jedzenia. Przekonaj uczniów, że warto dołożyć starań, aby organizowane spotkanie miało charakter biesiady. To nie tylko opowiadacz, jego emocje i warsztat decydują o ostatecznym kształcie widowiska, tworzą je również ci, którzy przychodzą posłuchać.

CIEKAWE

Taniec opowieści, czyli chasydzi Piaseczna

Roczny projekt Grupy Studnia O z uczniami i mieszkańcami Piaseczna.

Autorzy projektu chcieli przywołać i ożywić pamięć o przedwojennym polsko-żydowskim miasteczku, jakim było Piaseczno. Poszukiwali opowieści i historii, które pomogłyby odtworzyć mapę miejsc związanych szczególnie z żydowską tradycją, kulturą, religijnością i codziennością.

Opowiadacze ze Studni O prowadzili warsztaty, w których wzięło udział około 500 dzieci.

Oto przykładowy scenariusz zajęć dla licealistów: warsztat wokół usłyszanego opowieści.

Opowieści piaseczyńskie (ok. 30 min)

Miejscowe wątki zostają wbudowane w ramę literacką, którą stanowi *Opowieść o gorzkich ziołach* wg Nachmana z Braclawia.

Kolejno pojawiają się opowieści: o koniu i pompie (także wg Nachmana z Braclawia), o kobiecie i czterech matriarchiniach (wątek z opowieści chasydów), o rodzinie Lipsztatów, starym sprzedawcy Ajzyku i małej Chawci (lokalne historie piaseczyńskie oparte na wspomnieniach mieszkańców Piaseczna), o święcie Purim (wprowadzenie pojęć z kultury żydowskiej).

W trakcie opowieści pojawiają się możliwe do zidentyfikowania miejsca i adresy: bohater opowieści idzie na ulicę Jerozolimską, wybierając się do mykwy kobieta wraca od fryzjera Hersza Fromberga przy ul. Jerozolimskiej 7, Lipsztatowie mieszkają przy Nadarzyńskiej 1, synagoga stoi przy ul. Zgody 1.

Opowieść ma też charakter wprowadzenia w najbardziej podstawowe pojęcia kultury żydowskiej: jednym z ważnych motywów jest uczta sederowa, święto Pesach, zostaje wymieniony porządek wieczoru sederowego; pojawiają się wyjaśnienia „Perla udała się do mykwy, rytualnej łaźni żydowskiej”, „jest trzynastego adar, przełom lutego i marca, święto Purim”, „Haman to był ten, co chciał zgładzić Żydów, ale mu się nie udało!”.

Opowieściom towarzyszy muzyka oraz proste konkretyzacje zmysłowe: próbowanie chrzanu w momencie, gdy bohater opowieści spożywa gorzkie zioła, dzielenie się chałą podczas śpiewania pieśni szabasowej.

Materiałem ilustracyjnym są slajdy – odwołujące się do teraźniejszości i przeszłości miasta (zdjęcia współczesne i archiwalne), jak i do magicznego, baśniowego charakteru opowieści (reprodukcje obrazów Marca Chagalla).

Warsztat (ok. 60 min)

Podzieleni na grupy (ok. 10 osób w każdej) uczestnicy spotkania po wysłuchanej opowieści, w której pojawiają się konkretne miejsca związane z obecnością Żydów w lokalnej kulturze (synagoga, mykwa, prywatna bożnica, sklep, dom rabina etc.), zastanawiają się, w jaki sposób można te miejsca ożywić. Warunkiem jest prostota i realistyczny charakter pomysłu.

Grupy pracują pod kierunkiem prowadzących, wszystkie pomysły pochodzące z „burzy mózgów” są przez grupę zapisywane na wielkich płachtach szarego papieru i zawieszane w przestrzeni zdarzenia.

Dopełnieniem działania jest wspólne zwiedzanie takiej „wystawy” i wymiana wrażeń związanych z różnymi pomysłami.

źródło: www.studnia.org/piaseczno/

WYSTAWA

Podążanie śladami pisarza może się stać prawdziwą pasją.

Pisarz, czyli ten, który widzi więcej niż inni i potrafi swoje doznania ubrać w słowa, może być wspaniałym przewodnikiem.

Miło jest odtwarzać trasy jego spacerów, rysować kontury dawnych kształtów jego miasta, sprawdzać, co dzisiaj zajęło ich miejsce. Ze strzępków kliszy wywoływać na nowo starą fotografię miasta.

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
YKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
ADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

Młodzież z **Liceum Plastycznego im. Bernarda Mirando w Zamościu** podążyła śladami Bolesława Leśmiana, który mieszkał i pracował jako notariusz w Zamościu przez trzynaście lat.

O latach spędzonych przez poetę w ich mieście opowiedziała w fotoreportażu.

Na koniec uczniowie zaprezentowali swoje piękne, artystyczne zdjęcia na wystawie.

ENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
NIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Przestrzeń wykadrowana

Poleć uczniom wyszukanie poetyckich opisów waszej miejscowości w wierszu (ewentualnie eseju lub powieści). Spróbujcie odnaleźć te lub podobne miejsca w czasie wspólnej wyprawy. Ktoś powinien wcześniej opracować trasę. Poleć uczniom, żeby przygotowali i zabrali na wyprawę duże ramy z tektury i pomalowali je na różne kolory. Gdy odnajdziecie już miejsce, przeczytajcie odpowiedni opis i spróbujcie umieścić gdzieś ramę obrazu, tak żeby każdy mógł obejrzeć fragment krajobrazu lub architektonicznego detalu, który zainspirował pisarza. Porozmawiajcie o tym, jak na co dzień oglądamy otaczający nas świat, np. idąc do szkoły? A jak patrzą artyści, szukając tematu do wiersza lub tła do opowiadania? Jak nauczyć się skupiać wzrok na pozornie nieistotnych detalach? Co może nam w tym pomóc?

Hrubieszów...

Jest w Hrubieszowie taki skwer, łąka właściwie, z wielkim drzewem stojącym w samym jej centrum. Otoczona z jednej strony ścianą drzew i krzewów, zatopiona wśród traw. W tym miejscu właśnie stał dom, którego już nie ma. Z jego okien patrzył na łąkę Bolesław Leśmian. Mieszkał tu w latach 1918-22. Był wówczas rejentem w Hrubieszowie. Co dzień przemierzał trasę do sądu rejonowego. Cierpiał w tym mieście, ale ono właśnie dawało mu utrzymanie. Przez pewien czas pisarz wynajmował również pokój w położonym nieopodal drewnianym domku państwa Zinów.

Ten fakt uwiecznił w swoich wspomnieniach znany rysownik i autor wielu publikacji profesor Wiktor Zin, który urodził się i wychował w tym domu:

...w naszym domu [...] mieszkał niegdyś hrubieszowski rejent. I on się często z dziadkiem spierał. Dziadek mówił, że jest niespełna rozumu, ale mieli jednak do siebie wielki szacunek. Rejent nazywał się Lesman, później Leśmian, i był naszym lokatorem. Dziadek powątpiewał: „Jak można mieć zaufanie do człowieka, który zagląda do dziupli naszej krzywej wierzby, mówi coś do tej wierzby, a później to zapisuje”?

W miejscu, gdzie było mieszkanie Leśmianów, dziś porosła łąka. Poeta pewnie byłby z tego całkiem zadowolony...

ENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

CZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

WICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

ICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

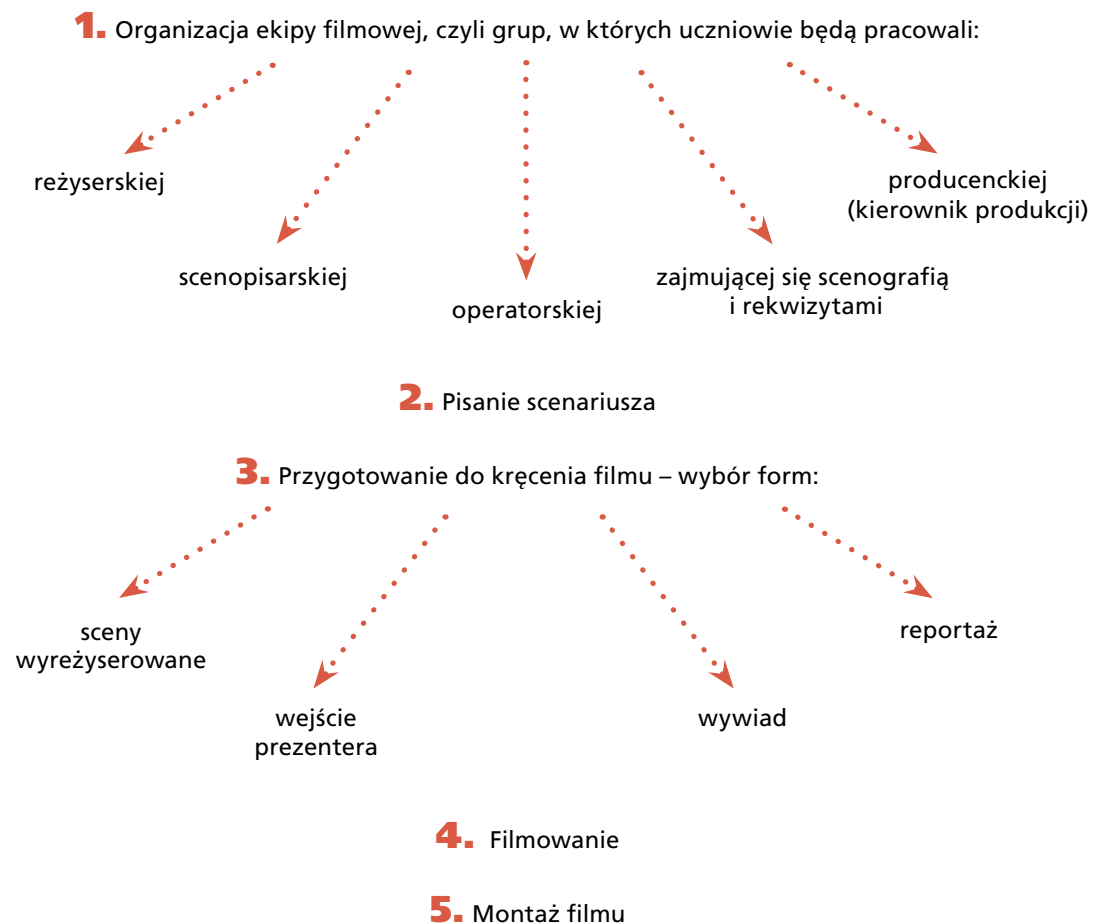
ENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Obrazy miasta wczoraj i dziś

Uczniowie odnaleźli już utwory, w których opisane są budynki, place, zaufki ich miejscowości. Teraz niech spróbują odnaleźć w zasobach bibliotek, archiwów lub domowych albumach stare fotografie tych lub podobnych miejsc. W czasie wyprawy terenowej wykonają także zdjęcia dokumentujące ich dzisiejszy wizerunek. Ciekawe efekty może przynieść fotografowanie tego samego obiektu (jeśli jeszcze istnieje) z tej samej perspektywy i w podobnym kadrze. Jakie refleksje nasuwa zestawienie zdjęć? Kiedy miejsce było ładniejsze – dawniej czy dziś? Zorganizujcie wystawę zestawiającą literackie opisy oraz dawne i dzisiejsze fotografie waszej miejscowości. Może znajomy zakład fotograficzny zgodzi się wywołać nieodpłatnie powiększenia fotografii w zamian za umieszczenie jego logo na plakacie?

Niezwykle atrakcyjną formą dokumentowania i prezentacji odkryć literackich jest film. Medium bliskie młodym ludziom, w bezpośredni sposób przekazujące to, czego nie da się wyrazić słowami – nastrój, emocje, prawdziwe historie ludzi. Konkurs filmowy organizowany w ramach programu **Literacki atlas Polski** pokazał, że zespoły uczniowskie potrafią nakręcić dobrej jakości filmy i włożyć w to całą swoją pasję. I tak uczniowie Gimnazjum w Mucharzu zarejestrowali dokumentalny obraz opowiadający o ich okolicy przez pryzmat historii życia miejscowej poetki, nauczycielki Janiny Górkiewiczowej. Zwycięski film można zobaczyć na stronie internetowej programu **Literacki atlas Polski**.

ETAPY PRACY NAD FILMEM

Jak napisać scenariusz?

Żeby powstał scenariusz, trzeba mieć ciekawą historię do opowiedzenia, a następnie zastanowić się, jak najlepiej, najbardziej klarownie i interesująco ją opowiedzieć, używając do tego środków filmowych. Wtedy dopiero siadamy do pisania scenariusza. Scenariusz to rozpisana na sceny historia. Każda scena stanowi jedność miejsca i akcji. Niezależnie od tego, czy mamy do czynienia z formą fabularną, czy dokumentalną scenariusz powinien mieć **ciekawy początek**, **rozwińnięcie**, które obejmuje wszystkie wątki i dostarcza niezbędnych informacji do rozegrania równie **ciekawej puenty**. Jeśli chodzi o zapis graficzny, przyjęte jest, że tekst scenariusza powinien być wyśrodkowany.

Scenariusz powinien zawierać:

1. Nagłówki scen – zawierają informacje, gdzie i kiedy rozgrywa się akcja, we wnętrzu czy w plenerze. Nagłówki piszemy zwykle drukowanymi literami, np.

SCENA 1
WNĘTRZE. DWOREK W KRASNOGRUDZIE.

2. Wskazówki sceniczne – następują po nagłówkach i określają akcję, co dzieje się w danym momencie. W tym miejscu można też bardziej szczegółowo opisać miejsce i nastrój, tak by czytający „zobaczył” film. Umieszczamy je zwykle w nawiasie, np.

(Z daleka słychać dźwięki rozstrojonego pianina.
Czyjaś ręka naciska na nieco zardzewiałą klamkę. Słychać skrzyknięcie drzwi).

3. Postacie – imiona bohaterów piszemy drukowanymi literami

(ANNA wzruszyła ramionami i odwróciła się).

4. Wskazówki aktorskie – to zwięzłe instrukcje dla aktora umieszczone w nawiasach, między nazwą postaci a dialogiem. Określeniem „z offu” zaznaczamy kwestie wypowiedziane zza kadru.

PIOTR
(śmieje się)
Nie spodziewaliśmy się tak miłego przyjęcia!

NARRATOR (z offu)
(ścisząc głos)
Dom znany był z tego, że na bramie umieszczono napis „Obcym wstęp wzbroniony”.

5. Kwestie, dialogi, np.

REPORTER
(podsuwając mikrofon przechodzącej ulicę turystce)
Czy potrafi pani wymienić jakiś wiersz Juliana Tuwima?

TURYSTKA
(zmieszana)
Wieloryb... czy coś takiego...

Uwaga! W filmie dokumentalnym lub reportażu dialogi możemy zastąpić streszczeniem wywiadów lub tylko zaznaczyć, czego rozmowa będzie dotyczyła. Trudno przecież przewidzieć, co powie nasz rozmówca. Natomiast jeśli w filmie jest narrator, w scenariuszu powinniśmy umieścić wypowiedziane przez niego kwestie oraz wszystkie wyreżyserowane dialogi.

6. Praca kamery – wskazówki dla kamery i reżysera, jak trzeba pracować z tekstem, np.

(DALEKI PLAN na łąkę i przelatujące bociany).
(ZBLIŻENIE na fotografię).

W przypadku scenariusza filmu dokumentalnego najbardziej rozwiniętą częścią będą wskazówki sceniczne. Tu można opisać w sposób zwięzły i logiczny, jak wyobrażacie sobie kolejne sceny waszego filmu. Pamiętajcie, że scenariusz jest waszym jedynym przewodnikiem, dzięki któremu powstanie film. Musicie go napisać tak, aby sceny logicznie po sobie następowały. Jest to prawdziwa praca literacka – spójna i logiczna. Przede wszystkim musi dać się dobrze czytać!

Uwagi techniczne dla młodych filmowców:

» **Zwróćcie uwagę na spójny charakter filmu**

Pamiętajcie, że film dokumentalny to dzieło oparte na autentycznych obrazach, cechuje je autentyzm i wysoka wartość poznawcza. Reportaż filmowy również opowiada o autentycznych wydarzeniach, ludziach, ale jego cechą charakterystyczną jest niedopowiedzenie, zmusza on widza do samodzielnej oceny zdarzeń. W takich filmach nie powinno się umieszczać scen właściwych dla komedii czy horroru. Jeśli wasz film opowiada historię jakiegoś skradzionego rękopisu i chcecie mu nadać charakter detektywistyczny, warto pamiętać o tym od początku do końca.

» **Starajcie się nie używać funkcji „zoom”**

Gwałtowne najazdy i odjazdy obrazu utrudniają oglądanie filmu. Pamiętajcie, że kamerę trzymamy statycznie, w miarę możliwości należy korzystać ze statywu. Zmiany położenia dokonujemy bardzo powoli. Przy dużych zbliżeniach na obraz nałoży się drżenie ręki, przez co film staje się bardziej amatorski.

» **Zrezygnujcie z wszelkich efektów specjalnych, aby nie rozpraszać uwagi widza**

Niech opowiadana historia będzie waszym atutem, a nie efekty proponowane przez programy komputerowe, które mogą przysłonić treść. Zastosujcie najprostsze cięcia pomiędzy scenami. Forma ma wynikać z treści i nie może jej przytłaczać. Prosta historia powinna być opowiadana prostymi środkami.

» **Większość dźwięku spróbujcie nagrać osobno**

Mikrofon wbudowany w korpus kamery nagrywa wszystkie odgłosy niepożądane, jak odgłos pracy silników kamery, stuki w obudowę, przypadkowe dźwięki w pobliżu kamery. Dlatego proponujemy, aby nagrać osobno wypowiedzi bohaterów filmu czy też muzykę i połączyć dźwięk z obrazem dopiero w trakcie montażu. Wyjątkiem będą, oczywiście, wywiady i dialogi. Przy nagrywaniu tych scen trzeba zadbać o jak najwyższą jakość dźwięku, czyli zminimalizować wszelkie odgłosy (hałas za oknem, odgłosy komórek itp.). Można też użyć dodatkowego mikrofonu.

» **Zadbajcie o różnorodność planów. Spróbujcie przynajmniej raz użyć każdego z poniższych planów:**

plan ogólny – przedstawiający pełny obraz miejsca akcji, działania ludzi, sytuację;
plan średni – najlepszy do dialogów, gdy w kadrze mieszczą się dwie osoby, ale możemy je pokazać jedynie od pasa w górę;
zbliżenie – gdy twarz ludzka zajmuje większą część ekranu, w ten sposób można ukazać emocje bohatera, bardzo użyteczny przy wywiadach;
detal, duże zbliżenie – szczegół postaci ludzkiej (część twarzy, oczy, usta itp.) lub powiększenie rekwizytu, np. zdjęcie bohatera z dzieciństwa czy stare pióro, którym pisał bohater. Jeśli film będzie się składał głównie z wywiadów – różnorodność planów pomoże go urozmaicić.

» **Pomyślcie o różnych perspektywach**

– ujęcie grupy wyruszającej na poszukiwania literackie można wykonać np. z okna szkoły (tzw. ptasia perspektywa),
– grupę uczniów pochylonych nad mapą można sfilmować od dołu (tzw. żabia perspektywa).

» **Zwróćcie uwagę na oświetlenie planu zgodnie z zasadą: lepiej zbyt ciemno niż zbyt jasno**

Dobre oświetlenie jest bardzo ważne, ale nie należy z nim przesadzić. Zbyt ciemne ujęcia da się nieco rozjaśnić w trakcie montażu, ale prześwietlone sceny trzeba będzie wyciąć.

» **Pamiętajcie, że ulubioną porą filmowców jest „magiczna godzina” tuż przed zachodem słońca**

Może uda wam się nakręcić którąś ze scen o tej porze?

Uwaga!

Powyższe porady w większości mają charakter propozycji. Jeśli uczniowie mają inne pomysły, mogą ominąć którąś z tych zasad, ale powinni zrobić to świadomie. Najważniejsze jednak jest to, żeby uczniowie nakręcili film, który naprawdę będzie ich dziełem, i pracowali nad nim z pasją i przekonaniem!

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
DY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY
KŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

1. Uczniowie z **Gimnazjum w Gołdapi** nakręcili film pt. *Dorożka* – przemieszczając się tytułowym pojazdem, bohaterowie filmu zwiedzają Gołdap. Film został wykonany w konwencji niemego kina: pojawiają się plansze z tekstami, czarno-białemu obrazowi towarzyszy muzyka.
2. **Gimnazjaliści ze Wsoli** uczestniczą w programie **Literacki atlas Polski** od pierwszej edycji. Podążają śladami Witolda Gombrowicza, który spędzał we Wsoli wakacje. Na zakończenie pracy nad projektem nakręcili film z wycieczki szlakiem Gombrowicza. Uczniowie oprowadzają nas po miejscach ważnych w biografii pisarza i jego rodziny: Radom, Ostrowiec Świętokrzyski, Przybysławice, Jakubowice, Małoszyce, Wszechświęte, Bodzechów, Doły Biskupie...

CIEKAWIE

Płockie Gimnazjum im. Króla Jagiełły, rok 1924. Ze szkoły wybiega kilku chłopców. Biegną do kamienicy numer 5 na ulicy Grodzkiej. Tam czternastolatek Stefan Themerson z dumą pokazuje kolegom swój wynalazek – pierwsze w Płocku radio typu Cockney. Niebawem napisze artykuł „O możliwościach radia” i zapowie w nim powstanie telewizji. Wkrótce wyjedzie na studia do Warszawy, resztę życia spędzi we Francji i Anglii ze swoją żoną Franciszką.

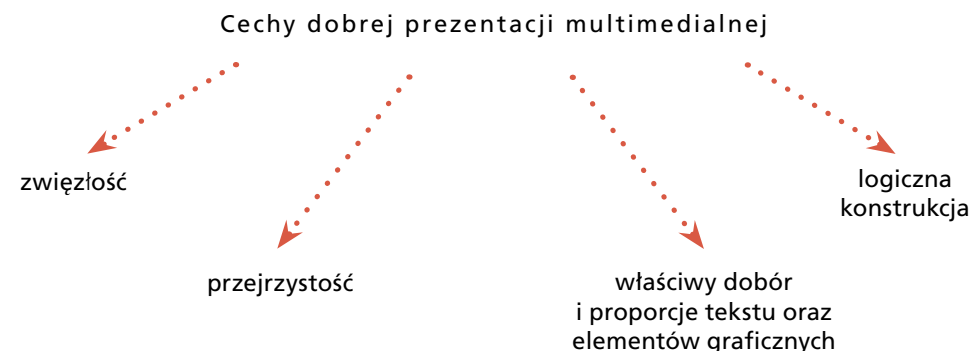
Miał niezliczoną ilość zainteresowań: pisał powieści, opowiadania, eseje, książki dla dzieci, eksperymentował w dziedzinie fotografii, komponował, filozofował robił kolaże i ilustracje do swoich książek. Przede wszystkim jednak zasłynął jako twórca filmów awangardowych kręconych indywidualną techniką. Jeden z jego filmów „Oko i ucho” zainspirowany 4. pieśnią Karola Szymanowskiego do „Stopiewni” Juliana Tuwima jest przedziwnym połączeniem wizualnych fantazji, muzyki i słowa.

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Zadanie będzie polegało na zaimprovizowaniu widowiska słowo-obraz-dźwięk nawiązującego do poetyki filmów Themersona.

- Będzie do tego potrzebny projektor do slajdów oraz drewniana ramka z naciągniętą folią.
- Zaproponuj uczniom, by wybrali swój ulubiony wiersz oraz utwór muzyczny.
- Następnie poleć, aby przygotowali jakiś nieduży przedmiot o ciekawym kształcie, który występuje w wierszu albo się z nim jakoś kojarzy (może to być np. liść, klucz, grzebień). Przedmioty naklejcie na przezroczystej kalce lub folii naciągniętej na ramę i zobaczcie, jaki cień rzucają na ścianie.
- Uczniowie eksperymentują, wymyślając ruchome obrazy, które pojawią się w trakcie lektury wiersza.
- Na koniec dołączcie muzykę – może być dobrana do nastroju wiersza albo z nim skonstrastowana. Pozwól uczniom na swobodne poszukiwania najlepszego ich zdaniem efektu.
- Najciekawsze pomysły zaprezentujcie kolegom z innej klasy lub w ramach szkolnego święta.

Aby utrwalić wiedzę o waszym motywie literackim, możecie przygotować **prezentację multimedialną** w popularnym programie Power Point. Prezentacja multimedialna to forma wypowiedzi z wykorzystaniem projektora lub zwykłego monitora, której treść jest ilustrowana elementami multimedialnymi – rysunkami, zdjęciami, a także dźwiękami, animacjami czy filmami. Prezentacja multimedialna często towarzyszy wykładowi, ale może być również niezależnie udostępniana w internecie jako pokaz slajdów.

Projekt **Literacki atlas Polski** jest na tyle obszerny, że z pewnością materiału wystarczyłoby na cały cykl audycji radiowych.

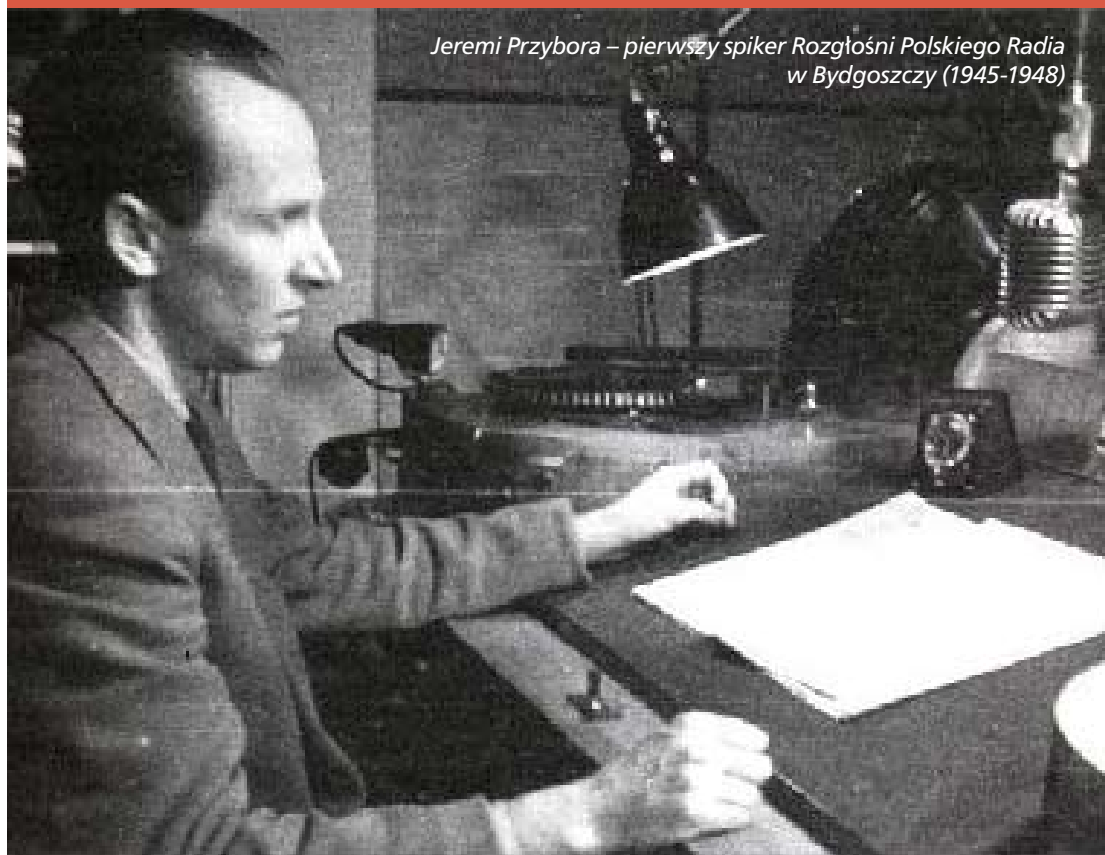
Czy w waszej szkole działa radiowęzeł? Jeśli tak, wystarczy skontaktować się z koordynatorami szkolnego radia i zaproponować współpracę. A może uda wam się nawiązać kontakt z prawdziwą radiostacją? Zastanówcie się najpierw nad radiem regionalnym, które może być bardziej zainteresowane waszym projektem niż ogólnopolskie. Warto skontaktować się także z lokalnym lub ogólnopolskim radiem internetowym, których powstaje coraz więcej.

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

Zaproponuj uczniom, by wcielili się w rolę radiowców i wspólnie opracujcie materiał do audycji o waszym wątku literackim i podejmowanych przez was działaniach.

- Zastanówcie się, jakie są cechy dobrej audycji.
- Co powinno się znaleźć w zapowiedzi audycji?
- Do kogo będzie adresowana i jak długo potrwa?
- Czuwaj nad poprawnością językową i dykcją uczniów, którzy wezmą udział w nagraniu.
- Posłuchajcie fragmentów wybranej audycji dotyczącej literatury, np. audycji „Pod tytułem” w Radiu TOK FM. Audycji można posłuchać na stronie internetowej radia.
- Następnie poproś uczniów, aby pracując w parach, spróbowali odegrać rolę prowadzącego oraz gościa i wzięli udział w rozmowie w radiu na wybrany temat literacki. Może to być opracowany przez was w ramach projektu wątek literacki z regionu, ale spontaniczna aranżacja audycji może się okazać na tyle trudna, że warto pozwolić uczniom na samodzielne wybranie tematu.

Swój projekt w audycji „Lektury nie tylko do matury” w Polskim Radiu PiK zaprezentowali uczniowie **Szkoły Podstawowej nr 36 w Bydgoszczy**. Wyprawa do rozgłośni Radia Pomorza i Kujaw była ostatnim punktem w ramach realizowanego przez nich projektu „Bydgoszcz – mój Neapol” – *Jeremi Przybora w Bydgoszczy*. Jeremi Przybora pracował w tym miejscu przez trzy lata jako spiker i kierownik literacki. Autorzy audycji chętnie zapraszają do studia uczniów realizujących projekty w ramach **Literackiego atlasu Polski**.

Jeremi Przybora – pierwszy spiker Rozgłośni Polskiego Radia w Bydgoszczy (1945-1948)

TERENOWA GRA LITERACKA

Od kilku lat gry terenowe są coraz częściej wykorzystywane jako skuteczna i niezwykle atrakcyjna metoda edukacji młodych ludzi. Formuła gry przypominającej harcerskie podchody w naturalny sposób wykorzystuje umiejętności praktyczne i wiedzę teoretyczną uczestników zabawy. Jest to również dobry pomysł na prezentację literackich odkryć grupy pracującej w ramach programu **Literacki atlas Polski**.

Zamiast organizować wycieczkę, której uczestnicy są tylko biernymi odbiorcami, warto zaproponować grupie uczniów z innej klasy, nauczycielom i rodzicom aktywny udział w literackiej zabawie terenowej przygotowanej przez uczniowską grupę badaczy literatury.

Pomysł na grę

Proponowana gra terenowa może być zorganizowana dla grupy 20 uczniów, ale równie dobrze sprawdza się dla większej liczby uczestników, na przykład 100 czy 150 uczniów z różnych klas lub szkół. Wymaga wówczas jedynie lepszej organizacji.

Gra ma na celu przedstawienie uczniom w formie zabawy biografii związanego z naszą okolicą pisarza czy poety bądź przybliżenie młodzieży faktów i ciekawostek literackich – przekazanie im podstawowych informacji, zachęcenie do dalszych badań. Można przeprowadzić również grę na podstawie fragmentu prozy, np. książki przygodowej, kryminału...

O czym musimy pamiętać, organizując grę:

- Miejsca, obiekty, które wybierzemy do gry, powinny zciekawiać, nauczać, inspirować.
- Poszczególne punkty gry powinny znajdować się w nieznacznej od siebie odległości.
- Instrukcje do zadań muszą być jasno sformułowane.
- Zadania powinny angażować wszystkich członków grupy i być dostosowane do poziomu graczy.
- Gra zakłada pracę zespołową, dobrze jest wprowadzić element rywalizacji pomiędzy poszczególnymi zespołami.
- Gra musi być dobrze zaplanowana w czasie i w przestrzeni.
- Należy zaplanować wersję na niepogodę.
- Należy pamiętać o przygotowaniu potrzebnych materiałów: karty z instrukcją gry, mapy miasta, kartki, długopisy...

Harmonogram gry:

- Podział na grupy, wręczenie grupom kart z zadaniami oraz mapy.
- Czas trwania gry.
- Zakończenie gry – rozdanie nagród.
- Omówienie gry na lekcji (niekoniecznie tego samego dnia).

Instrukcja do gry:

- Wyznacz na mapie swojej miejscowości kilka miejsc, które są w jakiś sposób związane z literaturą – biografią twórców, opisami, wydarzeniami, postaciami literackimi.
- Przy każdym z punktów na uczestników czekać będą przygotowane zadania. Pamiętaj, aby ilość stanowisk i stopień trudności poszczególnych zadań dostosować do wiedzy i umiejętności uczestników gry.
- Uczestników podziel na zespoły – warto, aby zespoły były kilkusobowe. Jeśli organizujesz grę na nieznanym terenie dla małych dzieci, pamiętaj, aby każdy zespół miał przydzielonego przewodnika, który nie pozwoli się im zgubić w terenie. Każdy zespół dostaje instrukcję dotyczącą gry wraz z mapą terenu i zaznaczonymi stanowiskami.
- Wszystkie zespoły rozpoczynają grę o tej samej godzinie. Wyruszają do wyznaczonych na mapie punktów. Tam czeka na nich jedna bądź dwie osoby, które opowiedzą im kilka słów o miejscu, do którego dotarli, i dadzą zadanie do wykonania. Każda grupa ma przy sobie kartę oceny, na której za wykonane zadanie otrzymuje punkty. Dobrze, jeśli każdy zespół zaczyna od innego punktu gry, aby następnie poruszać się zgodnie z kierunkiem wskazówek zegara. W ten sposób każda grupa zaczyna grę w tym samym momencie i ma dokładnie tyle samo czasu na wykonanie zadania.

Po zakończeniu gry uczestnicy podsumowują swoje punkty i otrzymują nagrody.

PONIŻEJ PRZEDSTAWIAMY NASZE PROPOZYCJE ZADAŃ DO WYKONANIA

1. Sonda – uczestnicy mają za zadanie przeprowadzić sondę uliczną – „Co Pan/-i wie na temat pisarza, który w tym budynku pracował, urodził się itp.?”. „Czy zna Pan/-i powieść, w której opisane jest to miejsce?” itp.

2. Szyfry/grypsy – uczniowie według podanego klucza odczytują zaszyfrowaną wiadomość.

3. Strzelnica – uczniowie ćwiczą rzut do celu. Jeżeli wcelują w tarczę, otrzymują informacje na temat danego miejsca, obiektu.

4. Notatka – zadaniem graczy jest napisanie krótkiej (maks. 10 zdań) notatki na temat pisarza związanego z danym miejscem, wydarzenia, które się tu rozegrało. Notatkę uczniowie sporządzają na podstawie informacji zawartych na tablicy informacyjnej, inskrypcji na pomniku itp.

5. Skarb – grupy mają za zadanie odnalezienie skarbu ukrytego w pobliżu obiektu. Skarbem może być ciekawa anegdota związana z danym miejscem.

6. Prawda – fałsz – uczestnicy otrzymują kilka zdań dotyczących danego miejsca i jego związku z literaturą. Muszą zaznaczyć, czy zdanie jest prawdziwe, czy fałszywe.

7. Zagadka – grupa dostaje zagadkę, odpowiedzi musi szukać, analizując wygląd, inskrypcje itp. znajdujące się na danym obiekcie.

8. List, telegram – urwany w połowie – uczestnicy mają za zadanie go dokończyć.

9. Wywiad – przy jednym z punktów gry uczniowie spotykają „eksperta”, mają przeprowadzić z nim wywiad, tak aby jak najwięcej się dowiedzieć o wydarzeniach, osobie związanej z danym miejscem.

10. Wiersz, fragment prozy – uczestnicy czytają fragment tekstu, starając się odszukać wokół siebie miejsce, o którym ten fragment opowiada. Gdy znajdą to miejsce, mogą zrobić zdjęcie.

11. Niedokończone zdania – zadaniem uczestników jest ich dokończenie.

12. Quiz – zawierający pytania dotyczące wybranej postaci literackiej, biografii pisarza czy poety. Uczniowie odpowiadają na pytania.

13. Scenka – uczestnicy odgrywają wybraną scenkę z powieści, przybierają pozę głównego bohatera...

Maksymalna liczba zadań do wykonania to 9-10. Przy młodszych grupach lub niesprzyjającej pogodzie dobrze, jeśli jest ich trochę mniej.

Podsumowanie gry terenowej

Organizując grę terenową, musimy pamiętać, że zabawa jest ważna, ale najważniejsze jest, aby uczestnicy zakończyli ją z poczuciem, że czegoś nowego się dowiedzieli, że zajmowanie się literaturą, dziedzictwem swojej miejscowości to ważne i ciekawe zajęcie. Dlatego też proponujemy, aby w kilka dni po zakończonej zabawie przeprowadzić w szkole lekcję podsumowującą. Zebrane informacje można uporządkować, stosując metodę mapy myślowej.

ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE
ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE ĆWICZENIE

1. Na tablicy lub dużym arkuszu papieru narysujecie mapę z zaznaczonymi miejscami, które poznaliście (można wykonać rysunki, nakleić zdjęcia wykonane w czasie zabawy). Do każdego punktu na mapie uczniowie dorysowują chmurkę i wpisują w nią informacje, które na dany temat zdobyli. Podsumowując ćwiczenie, zadajcie sobie pytania: Co już wiemy? A czego musimy się jeszcze dowiedzieć? Wraz z uczniami zastanówcie się, gdzie szukać pozostałych informacji. Uczniowie wypisują pytania, na które jeszcze nie mają odpowiedzi, oraz wymieniają źródła, z których będą korzystać.
2. Zastanów się z uczniami, czy jest książka, wokół której moglibyście ułożyć scenariusz gry? Może warto spróbować zorganizować taką grę dla innych?

CIEKAWE

Instytut Starzyńskiego działający w ramach Muzeum Powstania Warszawskiego w Warszawie jest inicjatorem miejskich gier literackich. Zadania dla uczestników gry związane są z akcją wybranej książki, która toczy się w Warszawie w określonej epoce. Uczestnicy są zaproszeni do przeniesienia się w czasie i podążania tropem bohaterów danej książki.

Wraz z wejściem do gry stajesz się jednym z obywateli Polski Ludowej. Twoim zadaniem jest wejście w rolę konspiratora. Odszukaj poszczególne miejsca, gdzie trzeba odebrać ulotkę lub fragment z czasopisma z drugiego obiegu. W niektórych punktach będą czekali wolontariusze z zadaniem specjalnym. Działaj tak, aby nie wzbudzać podejrzeń innych przechodniów.

(gra wg powieści Tadeusza Konwickiego „Mała apokalipsa”, 1979).

Jeśli dojdiesz z uczniami do wniosku, że trudno wam się ograniczyć tylko do jednej formy prezentacji efektów pracy w ramach **Literackiego atlasu Polski**, jeśli pociągają was różne działania wymykające się jednoznacznej formule, a pomysłów macie pod dostatkiem, może warto zorganizować święto – otwartą imprezę, która obejmowałaby różne pola waszej działalności.

Skoro Miron Białoszewski ma swoje coroczne „Mironalia” na warszawskiej ulicy Tarczyńskiej, Bruno Jasieński – „Brunonalia” w rodzimym Klimontowie koło Sandomierza, Janusz Korczak – Dni Korczakowskie, Gałczyński – Dzień Zielonego Konstantego w Aninie, autor „Ferdynand” – Piknik Gombrowiczowski w Dołach Biskupich, to dlaczego wybrany przez was pisarz nie mógłby mieć swojego święta?

Może uda wam się namówić do współpracy miejscową bibliotekę, dom kultury, zaprzyjaźnionych artystów, zaprosić media? Mając sojuszników, łatwiej wiele rzeczy zorganizować, a i zasięg imprezy jest większy.

Jak przygotować wydarzenie artystyczne?

Niezależnie od rozmiarów przygotowywanej imprezy – czy będzie to szkolna prezentacja, czy obejmujący całe miasteczko festiwal – musisz pamiętać, aby uczniowie:

- » ułożyli ciekawy program, dokonali selekcji materiałów,
- » podzielili między siebie zadania,
- » ustalili harmonogram działań i wyznaczyli kogoś, kto będzie pilnował jego realizacji,
- » przygotowali i wysłali zaproszenia,
- » opracowali materiały informacyjne dotyczące imprezy i swojego projektu: plakat, ulotki,
- » zawiadomili media,
- » przygotowali salę i zapewnili sprzęt techniczny,
- » po zakończonej imprezie podziękowali wszystkim, którzy im pomogli.

Mały Klimontów Sandomierski raz w roku zamienia się w barwne, pełne wydarzeń miasteczko, gdzie odbywają się warsztaty artystyczne dla młodzieży, projekcje filmów, spektakle teatralne nawiązujące do twórczości awangardowego poety. A to wszystko za sprawą Stowarzyszenia Miłośników Twórczości Brunona Jasieńskiego i Gminnego Ośrodka Kultury w Klimontowie. Z roku na rok urodziny poety zamieniają się w niemałe wydarzenie kulturalne.

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY PRZYKŁADY

Uczniowie **Liceum Ogólnokształcącego nr 3 im. Władysława Broniewskiego w Ostrowcu Świętokrzyskim** rozmawiali z organizatorką Pikników Gombrowiczowskich. Od 2003 roku w Dołach Biskupich spotykają się miłośnicy twórczości Gombrowicza. Pierwszy piknik odbył się w nietypowej scenarii ruin papierni „Witulina” założonej przez Jana Onufrego Gombrowicza dla syna Witolda w celu uzyskania środków na opłacenie jego studiów w Warszawie.

Obok spotkań dyskusyjnych, wycieczek „Szlakiem Gombrowicza” niezmiennym punktem programu każdego pikniku są spektakle teatralne prezentujące twórczość Witolda Gombrowicza, koncerty, happeningi i wystawy.

Poniżej prezentujemy przykłady wydarzeń literackich o ciekawej formule:

- **Miasto poezji** to lubelski festiwal literacki zorganizowany po raz pierwszy w 2008 roku przez Ośrodek „Brama Grodzka” prezentujący związanych z Lublinem poetów wszystkich pokoleń, od Kochanowskiego, Reja, Klonowica po Stachurę i Świetlickiego. W ramach festiwalu odbyły się m.in. cykle: **Zaułek Poezji** – spotkania z poetami, **Poezja Miasta** – gdzie w miejskiej przestrzeni można było usłyszeć i zobaczyć poezję; **Lubelska Pora Poezji** – część festiwalu poświęcona Zbigniewowi Herbertowi, **Wiersze Tatuaze** – czyli teksty poetyckie pojawiające się na ulicach i ścianach budynków, **Misterium Druku i Papieru** – o tradycjach ginącej sztuki dla każdego, **Szkoła Poezji** – dyskusje, panele, warsztaty, spotkania, **Scena Poezji** – spektakle i koncerty.
- **Wolny Rynek Poetycki** w Toruniu to lipcowa impreza, podczas której w nocnej scenerii każdy ma możliwość przeczytania swojego utworu, bez względu na to, czy jest uznanym autorem, czy zwykłym przechodniem.
- **Biała Lokomotywa** – szlakiem Edwarda Stachury (Aleksandrów Kujawski, Łazieniec, gdzie spędził dzieciństwo, Ciechocinek, Nieszawa).
- **Poezja na murach** – pierwszy zaczął pisać swoje poezje na murach (po starożytnych Grekach, rzecz jasna) ponoć Josif Brodski. W Polsce robi to od kilku lat Michał Zabłocki. Jako autor programu rewolucji poetyckiej „Multipoezja” stara się zmienić nasz sposób patrzenia na poezję, włączając ją w puls życia codziennego. Wymyślił projekcje wierszy na murach dwóch eksponowanych kamienic w Warszawie i Krakowie, „wiersze chodnikowe”, które drukuje na chodnikach miast na wiosnę każdego roku, a także pisanie „wierszy on-line” wspólnie z internautami na czacie „Multipoezja”.
- **Wiersze w metrze** – oczywiście w Warszawie. Przez miesiąc pasażerowie metra mogli poznać poezję twórców z różnych krajów Europy. Wiersze na stacjach metra i w wagonach znalazły się z inicjatywy Instytutu Książki i British Council. Projekt obejmował również spotkania z autorami, warsztaty słamowe dla uczniów, konkurs poetycki „Haiku dla Warszawy” i happeningi w przestrzeni publicznej.
- **Poezja i sztuka w autobusach** w Białymstoku – to pomysł na prezentację wierszy regionalnych poetów oraz prac plastycznych. Wiersze i reprodukcje umieszczono w tzw. autoboksach, czyli w ramach zwykle przeznaczonych na reklamę, w pięćdziesięciu autobusach Komunalnego Przedsiębiorstwa Komunikacji Miejskiej w Białymstoku. Wyboru twórczości dokonują instytucje współpracujące z tą firmą: Książnica Podlaska i białostocka Galeria Arsenał.
- **Haiku dla Warszawy** – konkurs na wiersz zainspirowany Warszawą! Najlepsze haiku zostały pokazane na wystawie w warszawskim metrze!

Zmierzch usypia
most

Pociągami przez
Wiślę

Syrena śpiewa

Grzegorz Roch Bajorek
Warszawa

Na fortach Bema

Po śladach
saneczkarzy

Wracają kaczkami

Anna Chyla
Grudziądz

Praga w sobotę

Dno kamienicy
studni

Fryzjer bez ręki

Katarzyna Jakóbk
Warszawa

Już na wstępie pracy nad projektem musisz się zastanowić, czy i w jaki sposób będziesz oceniać pracę uczniów.

Możesz wystawić uczniom stopnie, przyznać dodatkowe punkty i/lub udzielić im informacji zwrotnej (najlepiej pisemnie).

Jeśli zdecydujesz się wystawiać oceny, powinieneś już na wstępie ustalić zasady i kryteria oceniania, ewentualnie wypracować je wspólnie z uczniami. Nawet jeśli zrezygnujesz z oceny sumującej, nie zapomnij o kryteriach ewaluacji działań uczniów. Pozwolą one uczniom już na początku zorientować się, o co naprawdę chodzi w projekcie i jakie elementy ich pracy są najważniejsze. Takie kryteria sformułowane w języku zrozumiałym dla uczniów, a jeszcze lepiej wspólnie z nimi, powinny zostać zanotowane i wywieszane w widocznym miejscu. Stają się one wskazówkami do pracy, a także do wspólnej i indywidualnej refleksji nad jej efektami w trakcie działań, a także tuż po zakończeniu projektu.

Pamiętaj, że należy oceniać zarówno produkt – efekt pracy całego zespołu nad projektem – jak i proces jego tworzenia, komunikację, kreatywność, systematyczność itd. Wystawiając uczniowi ostateczną ocenę, należy umiejętnie wyważyć oceny za pracę na różnych etapach realizacji projektu.

Kryteria oceny udziału ucznia w etapach pracy nad projektem

- » udział w zgromadzeniu materiałów ułatwiających wybór tematu (wycieczka po okolicy, poszukiwania w bibliotece, w internecie itp.)
- » udział w dyskusji dotyczącej wyboru tematu projektu
- » udział w planowaniu podziału zadań i harmonogramu całego projektu
- » zebranie informacji i materiałów o wybranym autorze, książce czy miejscu związanym z literaturą (źródła: sam autor, jego znajomi i rodzina, eksperci, archiwa, książki, czasopisma, internet itp.)
- » opracowanie dokumentacji (biografia, bibliografia, wywiady, zdjęcia itp.)
- » opracowanie materiału informacyjnego i/lub literackiego do drukowanego lub internetowego **Literackiego atlasu Polski**
- » informowanie i edukowanie innych (strona internetowa, artykuły prasowe, oprowadzanie wycieczek itp.)
- » publiczna prezentacja efektów pracy (wystawa, film, prezentacja multimedialna, przedstawienie dla publiczności itp.)
- » ew. opieka nad „literackim śladem”.

Kryteria oceny sposobu i jakości pracy ucznia

- » odpowiedzialne i terminowe wywiązywanie się ze swoich zadań
- » umiejętność współpracy w zespole
- » umiejętność współpracy z innymi zespołami
- » kontakty z otoczeniem (sojusznikami, mediami itp.)
- » komunikacja z opiekunem projektu (*opcjonalnie*)
- » wartość edukacyjna pracy ucznia
- » wartość literacka i artystyczna pracy ucznia (*opcjonalnie*)
- » jakość prezentacji projektu
- » inne (poszukiwanie środków finansowych na druk, twórcze pomysły na zapraszanie gości na wieczór literacki).

Pracując metodą projektu, dobrze jest korzystać z zasad **oceniającego kształtującego**. Ocenianie kształtujące zakłada odejście od porównywania uczniów, pomaga im indywidualnie ocenić, co już wiedzą, a czego powinni się jeszcze nauczyć. Tak samo jak metoda projektu odgrywa ono ogromną rolę w procesie wychowania. Pracując nad projektem, młodzi uczą się odpowiedzialności za własną naukę, jednocześnie będąc włączonym w system oceniania kształtującego, mają szansę bardziej świadomie obserwować i planować przebieg procesu.

Sposób oceniania uczniów w programie **Literacki atlas Polski** zależy od samego nauczyciela oraz specyfiki prowadzonych przez niego zajęć. Możliwe są różne warianty:

● **Uczniowie są w ogóle nieoceniający**

W ten sposób postępuje wielu nauczycieli, którzy uważają, że udział w projekcie to działanie dobrowolne i nie należy oceniać go za pomocą stopni, aby nie psuć pozytywnej, wewnętrznej motywacji uczniów. Jeżeli nie oceniasz uczniów, nie zapomnij jednak podsumować efektów pracy nad projektem oraz udzielić poszczególnym uczniom informacji zwrotnej.

● **Informacja zwrotna** to komentarz oceniający efekty pracy ucznia. Dobra informacja zwrotna powinna:

- » wymieniać i doceniać dobre elementy pracy ucznia;
- » zwracać uwagę na to, co wymaga poprawy lub dodatkowej pracy;
- » udzielać wskazówek, w jaki sposób uczeń powinien poprawić pracę;
- » udzielać wskazówek, w jakim kierunku uczeń powinien pracować dalej.

● **Uczniowie są oceniani w sposób miękki**

Nauczyciel formułuje ocenę opisową, która może zostać uzupełniona samooceną i wzajemną oceną uczniów według wcześniej ustalonych kryteriów (np. współpraca z kolegami, zbieranie materiałów źródłowych, przygotowanie prezentacji), przy czym udział w projekcie może zwykle podnieść ocenę z przedmiotu, ale raczej nie powinien jej obniżyć.

Samoocena jest informacją zwrotną skierowaną do samego siebie. Jak każda informacja zwrotna powinna zawierać cztery wymienione wcześniej elementy. Samoocena pozwala uczniom odnaleźć faktyczne przyczyny swoich sukcesów i porażek, a znając rzeczywiste powody, mogą lepiej planować swoją pracę.

Ocena koleżeńska polega na tym, że uczniowie na podstawie wcześniej ustalonych kryteriów oceniają pracę kolegi czy koleżanki. Uczeń recenzuje pracę innego ucznia i daje mu wskazówki. Warto na samym początku skupić się na tym, co kolega lub koleżanka zrobili dobrze, a co powinni zrobić inaczej. Bardziej doświadczeni uczniowie mogą próbować formułować uwagi – wskazówki, w jaki sposób można poprawić pracę.

● **Uczniowie są oceniani na zasadach przyjętych dla przedmiotu, na którym projekt jest realizowany**

Praca nad projektem może być oceniona jako jedno z zadań realizowanych przez uczniów, przy czym nauczyciel może – ze względu na poziom zaangażowania uczniów oraz rozmiar projektu – zwiększyć wpływ z oceny projektu na ocenę semestralną lub końcową.

Niezależnie od tego, jaki wariant wybierzemy, warto też uwzględnić udział uczniów przy wystawianiu ocen z zachowania oraz rozważyć dodatkowe nagrody na koniec roku (np. dyplomy, książki) dla jego najbardziej aktywnych uczestników lub wszystkich zaangażowanych w realizację projektu.

Poniżej zamieszczamy przykład tabeli kryteriów, które możesz zastosować, jeśli zdecydujesz się na ocenianie uczniów. Została ona przedstawiona w formie karty oceny ucznia, do której wpisać można zarówno ocenę przez siebie wystawioną, jak i tę przyznaną przez kolegów oraz samoocenę. Jeśli chcesz na tej podstawie wystawić uczniowi ocenę w skali sześciostopniowej, powinieneś wcześniej określić, jaka ilość punktów odpowiada poszczególnym ocenom, a także zdecydować, jaka wartość zostanie przypisana ocenie nauczycielskiej, koleżeńskiej oraz samoocenie. Można na przykład przyjąć, że punkty przyznane przez siebie stanowią 50% oceny, a pozostałe dwie łącznie – resztę.

Wypełnienie takiej karty oceny może być dla ucznia ważniejsze niż ostateczna ocena, jaką uzyska. Należy to potraktować jako okazję do podsumowania przebiegu wspólnej pracy i jej końcowych efektów.

KARTA OCENY UDZIAŁU UCZNIĄ PRZYGOTOWUJĄCEGO PROJEKT LITERACKI ATLAS POLSKI

Imię i nazwisko ucznia.....

	Ile punktów można uzyskać za realizację tego projektu	Ile punktów przyznaje mi nauczyciel	Ile punktów przyznają sobie sam	Ile punktów przyznają mi koledzy
Jak przygotowałem/am się do roli badacza literatury?	10 pkt			
Jak uczestniczyłem/am w wyborze tematu?	10 pkt			
Jak opracowywałem/am dokumentację projektu?	10 pkt			
Jak współpracowałem/am z innymi?	10 pkt			
Na ile byłem/am aktywny/a w działaniach mających na celu upowszechnienie wiedzy o bohaterze/temacie naszego projektu?	10 pkt			
Czy pracowałem/am systematycznie i czy terminowo wywiązywałem/am się z zadań?	10 pkt			

Ocena pracy w grupie

Wiele z zadań realizowanych w czasie pracy nad projektem było wykonywanych zespołowo. Dlatego też warto poświęcić trochę czasu na ich omówienie. Nie chodzi tu o wzajemne wypominanie sobie wpadek i niedotrzymywania terminów, ale o to, by uczniowie udzielali sobie konkretnych informacji zwrotnych na temat tego, jak im się ze sobą pracowało.

Twój zadaniem jest zadbać o to, aby uczniowie nie stracili tego czasu na wzajemne oskarżanie się. Warto przy tej okazji poinstruować uczniów, na czym polega udzielanie informacji zwrotnych.

Poniższa tabelka to jeden z możliwych zestawów kryteriów, których użyć można do oceny pracy w grupie. Bardzo polecamy wszystkie formy, które ułatwiają – zarówno pojedynczym uczniom, jak i całym zespołom – refleksję nad rezultatami własnej pracy.

OCENA PRACY W GRUPIE (PRZYKŁAD JEDNEGO Z ZESTAWÓW KRYTERIÓW)

Grupa A: członkowie.....

Kryteria	Ile punktów można otrzymać	Moja ocena	Średnia ocena wszystkich członków zespołu	Ocena nauczycieli
Porozumiewanie się				
Słuchanie innych				
Podejmowanie decyzji				
Rozwiązywanie konfliktów				
Pomaganie innym				
Zachęcanie innych do pracy				
Inne				

Do ewaluacji projektu służyć może również poniższy zestaw pytań – warto zachęcić uczniów do omówienia odpowiedzi na nie. Dobrze będzie, jeśli również ty na sam koniec zaprezentujesz swoją ocenę projektu.

- » Czego dowiedziałem/am się o naszej miejscowości i okolicy?
- » Jakie zadania i funkcje brałem/am na siebie w czasie projektu?
- » Czy udało się zrealizować te zadania?
- » Jakie cele udało nam się osiągnąć, a jakich nie zrealizowaliśmy? Dlaczego?
- » Co zrobilibyśmy inaczej, gdybyśmy mieli realizować projekt raz jeszcze?
- » Co jeszcze można zrobić w sprawie, którą się zajęliśmy?
- » Jak nam się pracowało w zespole?

Autor na żądanie

Chciałbyś pokazać uczniom, że literaturę tworzą ludzie żyjący wśród nas? Znaćcie jakiegoś współczesnego pisarza, który mieszka w pobliżu waszej miejscowości i chcielibyście go poznać? Zaproście go do waszej szkoły! Jeśli twoi uczniowie zaczytują się książkami jakiegoś współczesnego pisarza, zaproponuj, żeby stworzyli jego fanklub i nawiązali z nim kontakt. Wszystko jest w zasięgu waszych możliwości. Pracownicy Instytutu Książki pomogą uczniom skontaktować się z ulubionym autorem.

„Autor na żądanie” to jedna z możliwych ścieżek w ramach programu **Literacki atlas Polski**. Od 2005 roku uczniowie pod opieką nauczycieli lub bibliotekarzy zakładają fankluby współczesnych polskich poetów i prozaików, czytają, piszą recenzje, dyskutują i spotykają się z autorami. Zależy nam, by spotkanie było kulminacją rzetelnej, co najmniej kilkumiesięcznej pracy wokół twórczości wybranego autora. Z uczniami spotkali się m.in.: Andrzej Stasiuk, Joanna Siedlecka, Andrzej Sapkowski, Józef Baran, Hanna Krall, Małgorzata Musierowicz, Wanda Chotomska, Grzegorz Kasdepke...

Wybór autora

Zapytaj uczniów, jakich pisarzy współcześnie żyjących znają. Czy czytali ich książki, czy mają jakąś ulubioną książkę, wiersz tworzącego dzisiaj autora? Wypisz podawane nazwiska na tablicy. Pomocniczą listę proponowanych autorów znajdziecie na stronie internetowej programu **Literacki atlas Polski**. Następnie zadaniem uczniów będzie sprawdzić z pomocą internetu, gdzie mieszkają wymienieni autorzy i który z nich mieszka najbliżej waszej miejscowości. Podziel się z uczniami swoją wiedzą na temat współczesnych pisarzy waszego regionu. Zapytaj uczniów, kogo z nich chcieliby poznać osobiście.

Jak stworzyć fanklub?

Wasze działania powinny przybrać określoną formę. Zaproponuj uczniom, żeby wymyślili: nazwę fanklubu, harmonogram działań, zasady, jakie będą w nim obowiązywały. Warunkiem członkostwa może być np. znajomość dwóch książek lub zbioru wierszy pisarza. Jeśli twórczość pisarza jest słabo znana, możecie zaplanować, w jaki sposób uczniowie zapoznają się z jego publikacjami. Mogą czytać wspólnie lub samodzielnie. Zaplanujcie dyskusję na temat przeczytanej książki. Może uda się komuś wymyślić quiz wiedzy dotyczący jej treści. Pytania mogą być podchwytliwe i nakłaniać do ponownej lektury wybranych fragmentów.

Ci, którzy chcą spróbować swych sił pisarskich, mogą napisać esej, opowiadanie, recenzję dotyczącą przeczytanych książek. Teksty można opublikować na stronie CEO lub wysłać do lokalnej prasy. Najlepsze prace warto przekazać autorowi na spotkaniu autorskim z prośbą o opinię.

Poleć uczniom stworzenie portfolio fanklubu, czyli specjalnej teczki, w której będziecie gromadzić zebrane informacje, wywiady z autorem znalezione w prasie, fakty dotyczące jego biografii. Dowiedzcie się, gdzie chodził do szkoły, gdzie studiował. Te informacje przydadzą się wam do formułowania pytań na spotkaniu z autorem.

Gdy uczniowie poznają już dobrze twórczość i biografię wybranego i lubianego pisarza, czas zabrać się do przygotowania wydarzenia, jakim będzie osobiste z nim spotkanie. Jak się do tego zabrać? O czym warto pomyśleć? W przygotowaniach może pomóc następujące ćwiczenie.

Jak zorganizować spotkanie z autorem?

Podziel uczniów na grupy i przygotuj 5 dużych arkuszy papieru. Na każdym arkuszu napisz jedno z poniższych pytań. Każda grupa pracuje przez chwilę nad jednym pytaniem, później grupy wymieniają się arkuszami i dopisują swoje uwagi. Pytania:

1. Gdzie można zorganizować spotkanie autorskie? (np. szkoła, biblioteka, muzeum, dom kultury, kawiarenka...).
2. Kogo zaprosimy na spotkanie z autorem? (np. nauczycieli, kolegów, bibliotekarzy, media...).
3. Od kogo potrzebujemy pomocy, żeby zorganizować spotkanie? (lista naszych sojuszników: dyrekcja szkoły, biblioteki...).
4. Co musimy przygotować na spotkanie? (np. salę, poczęstunek, materiały informacyjne, pytania do autora).
5. Jak musimy przygotować się do spotkania z autorem? (np. przeczytać książki, wywiady, wyszukać ciekawostki w biografii).

Po zakończonej pracy odczytaj odpowiedzi i dopisz swoje uwagi. W ten sposób uzyskasz listę pomysłów i zadań do wykonania.

Wieczór autorski trwa. Przychodzi czas na pytania, niepowtarzalna szansa, by poprosić autora o wypowiedź na interesujące uczniów tematy. A tu cisza na sali, którą musi przerwać nauczyciel... To czarny scenariusz spotkania, które nie zostało przygotowane. Niezależnie od elokwencji uczniów zawsze jest lepiej, żeby wcześniej przemyśleli i spisali swoje pytania. Może im w tym pomóc następujące ćwiczenie:

Zabawa w dziennikarzy

Podziel uczniów na pary lub trójki. Uczniowie opracowują po 3 pytania do wybranego pisarza i zapisują je na kartce. Nauczyciel lub jeden z uczniów siada na środku sali, a każda z grup zadaje mu po jednym pytaniu. Pytania nie mogą się powtarzać. Na koniec zastanawiacie się wspólnie, które pytania były ciekawe i umożliwiły autorowi dłuższe i osobiste wypowiedzi. Spróbujcie razem wymyślić przepis na dobrze postawione pytania.

PRZYKŁADY

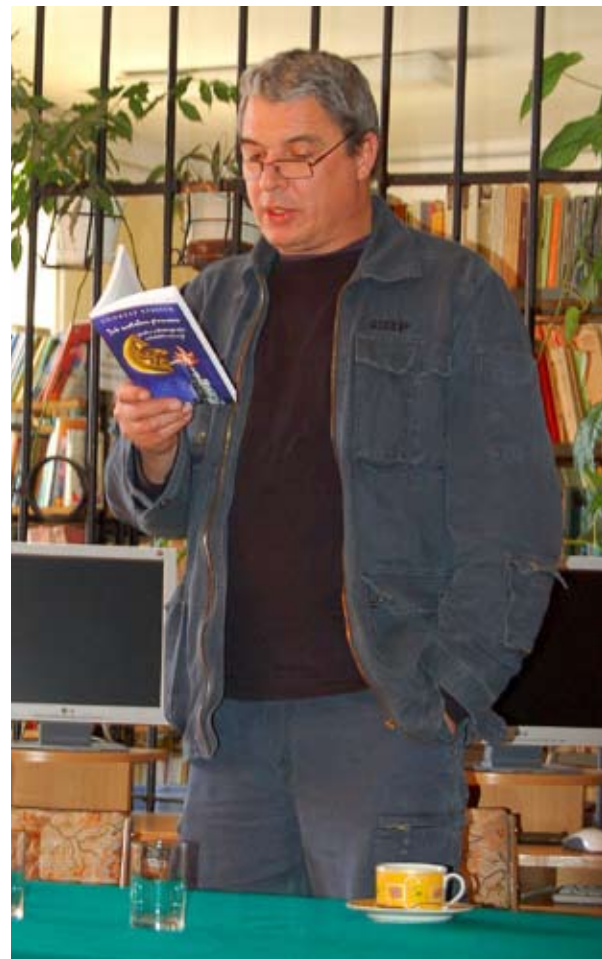
Andrzej Stasiuk

Uczniowie **Zespołu Szkół im. Ignacego Łukasiewicza w Nowej Sarzynie** zaprosili na spotkanie autorskie Andrzeja Stasiuka. Zadali mu wiele pytań – od dotyczących podróży i pisania, po całkiem osobiste.

Oto fragment rozmowy z uczniami:

Dlaczego wybrał pan Beskid Niski?

Andrzej Stasiuk: *To Beskid Niski mnie wybrał właściwie. Kolega poprosił mnie, żebym mu popilnował chałupy przez rok, a wrócił dopiero po dziesięciu latach. Udało się kupić blisko tamtego miejsca ziemię, wybudować dom, ożenić się, mieć dzieci i tak to zostało. Wybrał los i wystarczyło tylko mu się nie sprzeciwiać. Wystarczy czasami posłuchać, jak cię ciągnie na południe. Potem sobie wyobrażasz, że żadnego lepszego miejsca na świecie już nie ma, bo to jest najlepsze miejsce ze wszystkich możliwych. [...] Czasami wychodzę sobie na wiejski cmentarz i wybieram sobie miejsce z Moniką, gdzie nas położą, koło prawosławnej cerkwi pięknej, która ocalała gdzieś z pożogi. Czasami wystarczy tylko tak nasłuchiwać, nie trzeba się specjalnie starać. Świat gdzieś popycha i kieruje, a ty się zgadzasz na to. Tak się stało z tym Beskidem. A potem dookoła tego tak się wszystko buduje, i literaturę, i życie.*

Krzysztof Lisowski

Nie takiego spotkania autorskiego spodziewał się znany poeta Krzysztof Lisowski, który przybył do gołdapskiego **Gimnazjum nr 1 im. Noblistów Polskich**. Była to bowiem prawdziwa uczta literacka! Młodzież działająca w grupie pod nazwą MOP (Młodzi Odkrywcy Poezji) przedstawiła utwory poety i opowiedziała o jego życiu w teatralnej formie. Uczniowie zainscenizowali wywiad, potem recytowali poezję z wymyślonym układem choreograficznym. W pisankach leżących na półmisku ukryte były pytania do poety. Mile zaskoczony autor chętnie udzielał odpowiedzi. Następnego dnia młodzież zaprosiła gościa z Krakowa na przejażdżkę bryczką śladami spotkań poetyckich, jakie miały niegdyś miejsce w Gołdapi.

Przygotowaliśmy niespodziankę dla pana Krzysztofa Lisowskiego. Zabraliśmy go na przejażdżkę dorożką śladami poetów. W drodze do sanatorium Wital rozmawialiśmy o powstałych budynkach oraz o tym, co zmieniło się w Gołdapi od jego ostatniego pobytu kilka lat temu. Spacerowaliśmy wokół sanatorium. Obejrzeliśmy bunkier z lat 1940-43. Cieszę się, że pan Krzysztof Lisowski zechciał nas odwiedzić i że miałam okazję spędzić czas z poetą, który pisze wspaniałe wiersze.

Magdalena Kreczko, uczennica

Grzegorz Kasdepke

Uczniowie najmłodszych klas **Zespołu Szkół w Niemcach** z pomocą nauczyciela bibliotekarza założyli fanklub Grzegorza Kasdepke - autora bijącej rekordy popularności w szkole książki „Bon czy ton: savoir-vivre dla dzieci” i „Kacperiady”. Uczniowie spotykali się raz w tygodniu, zbierali informacje o autorze, czytali jego książki, przygotowywali portfolio, nawiązali z nim kontakt listowny i marzyli, żeby zaprosić go do swojej szkoły...

I doczekali się. W grudniowy poranek Grzegorz Kasdepke przybył na spotkanie z uczniami. Obejrzał spektakl przygotowany przez dzieci. Barwnie opowiadał, jak powstają jego książki, z humorem odpowiadał na wszystkie pytania. Dzieci pytały nie tylko o twórczość, ale również o zainteresowania, preferencje kulinarne, upodobania, miejsce zamieszkania, podróże, życie rodzinne. Na koniec ogłoszono wyniki konkursu plastycznego pt. „Bohaterowie opowiadań Grzegorza Kasdepke w akcji”. Nagrodami były książki wręczane przez autora. Na koniec wyczekiwany moment – rozdawanie autografów. Każdy otrzymał wpis, zaś autor dostał na pamiątkę aforyzm o swoim imieniu.

Hanna Krall

Spotkała się z uczniami **VI Liceum Ogólnokształcącego w Białymstoku**

Fragment relacji nauczycielki:

Młodzież przygotowywała się od miesiąca na to spotkanie. Dużo czytali i przede wszystkim myśleli o przeczytanym tekście. Niektórzy wybrali „Zdążyć przed Panem Bogiem”, inni „Król kier znowu na wylocie”, jeszcze inni najnowszy tom „Żal”, w którym zmieściło się aż pięć książek Hanny Krall. Napisali prace literackie, eseje. Zawarli na papierze to, o co chcieliby ją zapytać, ale bali się, że podczas spotkania nie starczy im odwagi. Bo przecież Hanna Krall jest tak wielką pisarką. Ach, przepraszam, jest przede wszystkim reporterką. Nie chce, żeby nazywać ją pisarką. W jednym z wywiadów powiedziała: „Pisarz to ktoś wielki, kto ma ogromną odwagę, kto stwarza świat, zaludnia go. Są parowy, ulice, domy, topografia, rozpoznaje się miejsca i ludzi, jak u Faulknera. A ja nie stwarzam, ja mówię o świecie stworzonym przez kogoś innego”.

CYTATY O KSIĄŻKACH I PODRÓŻOWANIU

W moich podróżach [książki] są mi szczególnie potrzebne. Potrzebuję ich wsparcia. Często właśnie książki, czytane bez pośpiechu, w wakacyjnym rytmie, stają się ważniejsze od nowych pejzaży.

Marek Zagańczyk

Wędrownka czy pielgrzymka do kogoś nie jest tym samym co wizyta czy spotkanie. Ma przypisaną formę, zanim osiągnie się jej cel: właściwie zawsze powinno się iść długo przez dzikie góry i pustkowia, coraz wyżej, z nadzieją zapłaty za wysiłek – tą zapłatą jest czyjaś obecność, inna niż przechodnia na ulicy, bo wtopiona w tło, oświetlająca przedmioty i krajobrazy, które przez to stają się również celem. Nawet podróż pociągiem poddaje się tej symbolicznej interpretacji. Coś z wyprawy po mądrość w baśniach, czy z Pilgrim's Progress, czy z marszu o kiju w Himalaje, w Czarnohorę, do grotty buddyjskiego eremity albo mistrza chasydów, Baal-Szem-Towa.

Czesław Miłosz

Prawdziwa podróż odkrywcza nie polega na szukaniu nowych lądów, lecz na nowym spojrzeniu.

Marcel Proust

Podróż przecież nie zaczyna się w momencie, kiedy ruszamy w drogę, i nie kończy, kiedy dotarliśmy do mety. W rzeczywistości zaczyna się dużo wcześniej i praktycznie nie kończy się nigdy, bo taśma pamięci kręci się w nas dalej, mimo że fizycznie dawno już nie ruszamy się z miejsca. Wszak istnieje coś takiego jak zarażenie podróżą i jest to rodzaj choroby w gruncie rzeczy nieuleczalnej.

Ryszard Kapuściński

Za książką kryje się autor. Jego pisanie jest więc zawsze listem do czytelnika. Piszemy zazwyczaj listy do przyjaciół. Książka jest listem autora do przyjaciela.

Jarosław Iwaszkiewicz

Książki to także świat, i to świat, który człowiek sobie wybiera, a nie na który przychodzi.

Wisław Myśliwski

Aforyzmu o książce nie potrafię niestety wymyślić. Książki kupuję, zbieram, czytam, nawet je piszę – i zanadto kocham, aby zbywać je aforyzmami.

Julian Tuwim

Podróżny ma bagaż pełen obrazów. W zaklętych rewirach wyobraźni, w kufrach pamięci, pod powiekami. Ma je nawet w palcach i pod stopami, bo dotyk może wywołać całą ich serię. Podobnie zapach albo smak. Dopiero potem przychodzi kolej na pisanie. Fotopisanie jest jego pierwszym dziaruszem. Posługując się aparatem może ono, ale nie musi, tworzyć dystans, oddzielający podróżnego od obrazu. Jeśli jest instynktowne, codzienne, czynione przy okazji niejako, staje się przezroczyste, intensyfikuje postrzeganie, zagaja rozmowę ze spotkanym. Otwiera trzecie oko podróżnego i staje się jego narzędziem. (...) ale to nie fotografia sama w sobie jest jego celem, lecz notatki z widzenia.

Krzysztof Czyżewski

PARTNERZY

Instytut Książki – narodowa instytucja kultury, której zadaniem jest kształtowanie postaw czytelniczych oraz popularyzacja książki i czytelnictwa w kraju oraz promocja polskiej literatury na świecie. www.instytutksiazki.pl

„Promocja Czytelnictwa” – program operacyjny Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

WSPÓŁPRACA

Muzeum Narodowe w Krakowie prowadzi działalność edukacyjną dotyczącą wystaw stałych i czasowych, a także akcji okazjonalnych.

Obszary działań:

- standardowe: serwis przewodnicki, lekcje muzealne i warsztaty twórcze, weekendowe warsztaty plastyczne dla rodzin, wykłady popularyzatorskie, sobotnie spotkania w galerii
- niestandardowe: programy towarzyszące wystawom, obejmujące warsztaty kreatywności, wykłady, dyskusje, spotkania, projekcje filmów, kursy, spektakle teatralne, koncerty, pokazy tańców, akcje okazjonalne, także artystyczne
- innowacje: tworzenie specjalnych programów dla osób niepełnosprawnych, grup wykluczonych społecznie, seniorów, nauczycieli, obcokrajowców
- wydawnictwa.

www.muzeum.krakow.pl

Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” w Lublinie jest samorządową instytucją kultury działającą na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i edukacji. W realizowanych programach nawiązuje do symbolicznego i historycznego znaczenia swej siedziby – Bramy Grodzkiej, dawniej będącej przejściem pomiędzy miastem chrześcijańskim i żydowskim, jak również do położenia Lublina w miejscu spotkania kultur, tradycji i religii. www.tnn.lublin.pl

PolskaTurystyczna.pl to marka związana z rynkiem turystycznym, stworzona dla zwiększenia skuteczności i atrakcyjności działań z zakresu promocji regionalnej poprzez wydawanie publikacji promocyjnych w formie przewodnika, folderu, książki, prezentacji multimedialnej czy strony www. Program skierowany jest do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych zainteresowanych rozwojem turystyki i promocją regionalną, oraz firm i zrzeszeń gospodarczych związanych z obsługą ruchu turystycznego. www.polskaturystyczna.pl

Stowarzyszenie Antropologiczne „Archipelagi Kultury” powstało w 2002 roku w Krakowie. Skupia osoby zainteresowane szeroko rozumianym badaniem kultury (antropologią kultury, filmoznawstwem, teatrologią i badaniami literackimi). Stowarzyszenie organizuje wystawy, seminaria, konferencje, wydarzenia artystyczne, badania terenowe, plenery fotograficzne. Jest wydawcą Pisma Antropologicznego „Barbarzyńca” oraz „Kwartalnika Teatralnego”. W 2007 roku Stowarzyszenie było inicjatorem i koordynatorem projektu Małopolski Szlak Literacki oraz partnerem w projekcie Świętokrzyski Szlak Literacki.

Wydawnictwo Bezdroża

specjalizuje się w wydawaniu przewodników po Europie Środkowo-Wschodniej oraz po Azji. Ponad 100 wydanych tytułów powstało dzięki autorom uznanym w środowisku podróżniczym. Nowy portal wydawnictwa www.e-przewodniki.pl to internetowy i multimedialny projekt łączący treść klasycznych przewodników z mapami, galerią zdjęć, propozycjami tras, a także skupiający wokół siebie społeczność internautów, których pasją są podróże po Europie i świecie. www.bezdroza.com.pl

Centrum Edukacji Obywatelskiej jest pozarządową instytucją oświatową, działającą od 1994 roku. Upowszechnia wiedzę obywatelską, praktyczne umiejętności oraz postawy niezbędne do budowania demokratycznego państwa prawa i społeczeństwa obywatelskiego. Prowadzi również niepubliczną placówkę doskonalenia nauczycieli, publikuje materiały dydaktyczne i podręczniki. www.ceo.org.pl

Wybrane programy CEO:

Ślady przeszłości – uczniowie adoptują zabytki – uczniowie poszukują w swojej miejscowości ciekawych śladów przeszłości i podejmują się opieki nad nimi. Współpracując z lokalnymi władzami i instytucjami kultury, zabiegają o renowację zabytków, przywracając społecznej pamięci zapomniane obiekty i przypominając o ludziach z nimi związanych.

Szkoła ucząca się – sieć szkół, które z pomocą CEO dbają o podniesienie jakości własnej pracy poprzez doskonalenie metod nauczania i oceniania, współpracę nauczycieli, samoocenę. Wspólnie wypracowują najlepsze rozwiązania dydaktyczne, wychowawcze i organizacyjne oraz rzetelnie monitorują efekty swoich działań.

Kształcenie obywatelskie w szkole samorządowej – program i podręczniki do nauczania wiedzy o społeczeństwie w gimnazjum, opracowane z wykorzystaniem metod aktywizujących uczniów. Program KOSS został wyróżniony przez Ministra Edukacji Narodowej, a za jego wprowadzenie CEO otrzymało odznakę honorową „Za zasługi dla oświaty”.

Poczytaj mi przyjacielu – uczniowie szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z całej Polski czytają książki dzieciom ze szkół podstawowych, przedszkoli, szpitali, świetlic i domów dziecka. W szkołach powstają „Biblioteki czytającego przyjaciela” – miejsce spotkań uczniów z książkami i ze sobą nawzajem.

Patrz i zmieniaj – projekt realizowany w ramach programu Edukacja globalna. Jego celem jest przybliżenie uczniom Milenijnych Celów Rozwoju oraz zachęcenie do działań na rzecz upowszechniania tej wiedzy poprzez organizację szkolnych klubów filmowych, debat i kampanii. CEO przygotowuje zestaw filmów dokumentalnych o globalnych problemach świata oraz towarzyszącą im publikację.

Aktywni z natury – młodzi ludzie działają na rzecz ochrony zasobów naturalnych i zrównoważonego rozwoju. Zachęcają mieszkańców do angażowania się w lokalne projekty służące promowaniu bogactwa przyrodniczego i kulturowego małych ojczyzn, np. przez wyznaczanie tras turystycznych.

Centrum Edukacji Obywatelskiej
Ul. Noakowskiego 10/1
00-666 Warszawa
Tel. 22 875 85 40, faks 22 875 85 40 wew. 102

www.ceo.org.pl, ceo@ceo.org.pl

Literacki atlas Polski